Rada
Unii Europejskiej

Bruksela, 20 listopada 2026 r.
(OR. en)

16209/26

SOC 782
ANTIDISCRIM 116
GENDER 179
JAI 1473
FREMP 363
COHOM 147
EDUC 470

PISMO PRZEWODNIE

Od:	Sekretarz generalna Komisji Europejskiej (podpisała dyrektor Martine DEPREZ)
Data otrzymania:	3 listopada 2026 r.
Do:	Thérèse BLANCHET, sekretarz generalna Rady Unii Europejskiej
Nr dok. Kom.:	COM(2026) 602 final
Dotyczy:	SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW *z postępów we wdrażaniu krajowych ram strategicznych dotyczących Romów w świetle unijnych ram strategicznych na rzecz równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów oraz zalecenia Rady w sprawie równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów*

Delegacje otrzymują w załączeniu dokument COM(2026) 602 final.

Zał.: COM(2026) 602 final

KOMISJA
EUROPEJSKA

Bruksela, dnia 3.11.2026 r.
COM(2026) 602 final

SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW

z postępów we wdrażaniu krajowych ram strategicznych dotyczących Romów w świetle unijnych ram strategicznych na rzecz równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów oraz zalecenia Rady w sprawie równouprawnienia, włączenia i partycypacji Romów

{SWD(2026) 330 final}

Spis treści

WPROWADZENIE 1
I. PARTNERSTWA I ZDOLNOŚCI INSTYTUCJONALNE 3
II. CELE UE 5
II.I Przeciwdziałanie antycyganizmowi i dyskryminacji oraz zapobieganie tym zjawiskom 5
II.II Ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego 8
II.III Promowanie udziału poprzez wzmacnianie pozycji, ustanawianie współpracy i budowanie zaufania 11
II.IV Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do dobrej jakości powszechnej edukacji sprzyjającej włączeniu społecznemu 13
II.V Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do trwałego zatrudnienia wysokiej jakości 15
II.VI Poprawa zdrowia Romów i zwiększenie skutecznego i równego dostępu do wysokiej jakości opieki zdrowotnej i usług społecznych 17
II.VII Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do odpowiedniego, wolnego od segregacji zakwaterowania i podstawowych usług 19
III. ROMOWIE W REGIONIE OBJĘTYM PROCESEM ROZSZERZENIA 22
IV. DZIAŁANIA UE 23
WNIOSKI 29

WPROWADZENIE

Unia Europejska (UE) opiera się na zasadzie, zgodnie z którą wszyscy jej obywatele powinni mieć możliwość pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Równość, włączenie społeczne i poszanowanie praw podstawowych to podstawowe wartości UE, które wyznaczają kierunek prawodawstwa, polityk i działań UE. Wartości te mają zasadnicze znaczenie dla zapewnienia spójności społecznej, odporności gospodarczej i długoterminowej konkurencyjności. W tym kontekście i zgodnie ze swoim programem Unii równości Komisja uznała kwestię niedyskryminacji i włączenia społecznego za kluczowy priorytet. Propagowanie równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów stanowi integralną część tego zobowiązania i pomaga we wdrażaniu praw i zasad zapisanych w Traktatach i Karcie praw podstawowych.

Romowie[1] są największą mniejszością etniczną w Europie; szacuje się, że na całym kontynencie żyje 10–12 mln Romów, w tym ponad 6 mln w UE[2]. Należy się spodziewać, że liczba ta znacznie wzrośnie wraz z przystąpieniem krajów Bałkanów Zachodnich. Pomimo nieustannych działań na szczeblach krajowym i unijnym wielu Romów nadal doświadcza dyskryminacji, antycyganizmu i wykluczenia społeczno-ekonomicznego. Aby zaradzić tym utrzymującym się nierównościom, 7 października 2020 r. przyjęto wzmocnione unijne ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów na lata 2020–2030. W tych ramach określono siedem celów na szczeblu UE[3] i po raz pierwszy zaproponowano główne cele ilościowe UE na 2030 r. W ramach upowszechnia się „wspólne, ale zróżnicowane podejście", zgodnie z którym wszystkie państwa członkowskie działają na rzecz osiągnięcia wspólnych celów na szczeblu UE i realizacji minimalnych zobowiązań, a jednocześnie dostosowują swoje środki do uwarunkowań krajowych i wielkości społeczności romskiej na swoim terytorium. Należy się spodziewać, że państwa członkowskie zamieszkałe przez liczną społeczność romską przyjmą ambitniejsze zobowiązania. Ramy te dodatkowo wsparto zaleceniem Rady z dnia 12 marca 2021 r., w którym państwa członkowskie zobowiązały się do przyjęcia i wdrożenia swoich krajowych strategicznych ram dotyczących Romów (KSRR). Wdrażanie tych instrumentów UE odbywa się przy wsparciu krajowych punktów kontaktowych ds. integracji Romów, finansowania unijnego, mechanizmów

[1] Szeroko rozumiane pojęcie „Romowie" odnosi się szeregu różnych grup osób pochodzenia romskiego, takich jak: Romowie, Sinti, Kale, Romaniczale, Bojasze/Rudari. Obejmuje ono również, bez kwestionowania szczególnych właściwości tych grup, takie grupy, jak Aszkale, Egipcjanie Bałkańscy, Jenisze, Domowie, Lomowie, Roma i Abdalowie oraz społeczności wędrowne, w tym etniczną grupę Trawelerów i ludność określaną terminem administracyjnym „ludzie drogi" („Gens du voyage"), a także osoby, które identyfikują się jako Cyganie.

[2] Rada Europy, Komisarz Praw Człowieka (2025), The Unheard 12 Million – Council of Europe Commissioner issues urgent wake-up call to act for Roma and Traveller rights[Niewysłuchane 12 milionów – komisarz Rady Europy nawołuje do respektowania praw Romów i Trawelerów], 1 października 2025 r.

[3] i) Przeciwdziałanie antycyganizmowi i dyskryminacji oraz zapobieganie tym zjawiskom. ii) Ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego w celu likwidacji luki społeczno-ekonomicznej między Romami a ogółem społeczeństwa. iii) Promowanie udziału poprzez wzmacnianie pozycji, ustanawianie współpracy i budowanie zaufania. iv) Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do dobrej jakości powszechnej edukacji sprzyjającej włączeniu społecznemu. v) Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do trwałego zatrudnienia wysokiej jakości. vi) Poprawa zdrowia Romów i zwiększenie skutecznego i równego dostępu do wysokiej jakości opieki zdrowotnej i usług społecznych. vii) Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do odpowiedniego, wolnego od segregacji zakwaterowania i podstawowych usług.

monitorowania i wzajemnego uczenia się. Razem tworzą one wspólne ramy działania, rozliczalności i koordynacji, dzięki którym wspólne cele stają się wspólnym zobowiązaniem na szczeblu europejskim.

W ramach dwuletniego cyklu monitorowania unijnych ram strategicznych dotyczących Romów wszystkie państwa członkowskie[4] przedkładają Komisji Europejskiej sprawozdania z postępów w realizacji swoich KSRR. Na tej podstawie Komisja publikuje skonsolidowaną ocenę postępów w całej UE. Niniejsze trzecie sprawozdanie Komisji z wdrażania KSRR obejmuje rozwój sytuacji w okresie od 1 czerwca 2023 r. do 31 marca 2025 r.[5]

Oprócz sprawozdań krajowych ocena ta opiera się na dwóch innych źródłach dowodów. Pierwszym z nich jest badanie dotyczące Romów z 2024 r. przeprowadzone przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej, które dostarcza porównywalnych danych na temat sytuacji Romów[6]. Drugim źródłem są informacje uzyskane od Romów, organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających na rzecz Romów i innych zainteresowanych stron (zwanych dalej „zainteresowanymi stronami"), zgromadzone w ramach trzech kluczowych inicjatyw: inicjatywy monitorowania przez społeczeństwo obywatelskie wdrażania strategii integracji Romów „Roma Civil Monitor", specjalnego dialogu na temat wdrażania z komisarz Hadją Lahbib oraz zaproszenia do zgłaszania uwag. Informacje te pozwalają lepiej zrozumieć wyzwania, z którymi mierzą się zainteresowane strony przy wdrażaniu unijnych ram strategicznych dotyczących Romów, oraz sposoby usprawnienia tego procesu.

Państwa członkowskie starają się usprawnić zarządzanie i monitorowanie, zwalczać antycyganizm i dyskryminację oraz poprawiać dostęp Romów do edukacji, zatrudnienia, opieki zdrowotnej i mieszkań, m.in. za pomocą inicjatyw finansowanych przez UE. Wyniki badania dotyczącego Romów z 2024 r. wskazują na poprawę w porównaniu z 2016 r., polegającą m.in. na zmniejszeniu pogłębionej deprywacji materialnej oraz odsetka młodych Romów niekształcących się, niepracujących ani nieszkolących się (młodzież NEET), wzroście odsetka Romów wykonujących pracę zarobkową, zwiększeniu uczestnictwa we wczesnej edukacji i opiece nad dzieckiem oraz na poprawie warunków mieszkaniowych. Postępy w poszczególnych państwach członkowskich i w różnych obszarach polityki są jednak wciąż nierównomierne, a przełożenie zobowiązań politycznych na wymierne usprawnienia dla Romów jest wciąż poważnym wyzwaniem.

W niniejszym sprawozdaniu oceniono wdrażanie krajowych strategicznych ram dotyczących Romów, a także postępy w realizacji założeń i celów określonych w unijnych ramach strategicznych dotyczących Romów. Obejmuje ono również rozwój sytuacji w regionie objętym procesem rozszerzenia oraz odpowiednie działania na szczeblu UE. Uzupełnieniem sprawozdania jest dokument roboczy służb Komisji, zawierający przygotowane przez nie zestawienia informacji na temat poszczególnych krajów, oraz przegląd krajowych celów ilościowych i zgłoszonych postępów, opracowany przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej (zob. dodatek).

[4] Z wyjątkiem Malty.
[5] Środki wdrożone po okresie sprawozdawczym są uwzględnione w niniejszym sprawozdaniu tylko wtedy, gdy krajowe punkty kontaktowe ds. integracji Romów zgłosiły je Komisji.
[6] Badanie obejmuje 10 państw członkowskich (BG, CZ, FR, EL, HU, IE, IT, PT, RO, ES) i trzy kraje kandydujące (AL, MK, RS).

I. PARTNERSTWA I ZDOLNOŚCI INSTYTUCJONALNE

Skuteczne zarządzanie ma zasadnicze znaczenie dla wdrażania KSRR. Chociaż wszystkie państwa członkowskie ustanowiły struktury zarządzania skoncentrowane na krajowych punktach kontaktowych ds. integracji Romów, nadal utrzymują się znaczne różnice pod względem zdolności instytucjonalnych, koordynacji, udziału zainteresowanych stron i wdrażania na szczeblu lokalnym. Rozwiązania te należy usprawnić, aby przekształcić krajowe strategie w skuteczne działania. W tym kontekście zainteresowane strony zwróciły uwagę na utrzymujące się wyzwania związane z przekładaniem KSRR na skuteczne działania lokalne, do których należą w szczególności: rozdrobnione zarządzanie, ograniczone zdolności gmin i uwarunkowania polityczne mające wpływ na ustalanie priorytetów i wdrażanie środków na rzecz włączenia społecznego Romów. Uwypukla to potrzebę zapewnienia większego wsparcia w postaci działań na rzecz budowania zdolności i pomocy technicznej.

Główne osiągnięcia

Wszystkie państwa członkowskie, które przedstawiły sprawozdania, wyznaczyły krajowe punkty kontaktowe ds. integracji Romów odpowiedzialne za koordynację wdrażania KSRR. W kilku państwach podjęto kroki w celu poprawy funkcjonowania krajowych punktów kontaktowych ds. integracji Romów przez zwiększenie liczby pracowników, poprawę rozwiązań instytucjonalnych lub zapewnienie większych zasobów budżetowych[7]. W kilku przypadkach krajowe punkty kontaktowe ds. integracji Romów są bezpośrednio zaangażowane w mechanizmy monitorowania i koordynacji programów[8]. Pomaga to lepiej włączyć priorytety w zakresie włączenia społecznego Romów do szerszej polityki społecznej i polityki spójności. Na przykład na Słowacji krajowy punkt kontaktowy ds. integracji Romów jest pełnoprawnym członkiem komitetu monitorującego Program Słowacja 2021–2027, który jest programem polityki spójności współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), oraz koordynuje prace specjalnej komisji zajmującej się marginalizowanymi społecznościami romskimi. Cypr powołał komitet monitorujący realizację KSRR, skupiający ministerstwa i przedstawicieli Romów w celu usprawnienia koordynacji i zwiększenia udziału w kształtowaniu polityki.

Wdrażanie środków na rzecz włączenia społecznego Romów zależy również od współpracy z władzami regionalnymi i lokalnymi. Gminy odgrywają ważną rolę we wdrażaniu środków w kluczowych obszarach, takich jak edukacja, mieszkalnictwo i usługi społeczne. Na przykład Grecja wdrożyła ramy, na podstawie których 85 gmin przedłożyło już lokalne plany działania na rzecz włączenia społecznego Romów, aby zapewnić zgodność z priorytetami krajowymi.

Łącznie 20 państw członkowskich[9] regularnie monitoruje wdrażanie KSRR i określiło co najmniej jeden cel ilościowy lub jakościowy. Optymizmem napawa fakt, że prawie wszystkie kraje zamieszkałe przez liczną społeczność romską ustanowiły cele ilościowe i wskaźniki dla co najmniej pięciu celów. Czechy, Słowacja i Hiszpania opracowały solidne ramy monitorowania dostosowane do wskaźników unijnych ram strategicznych dotyczących Romów, natomiast ramy Bułgarii są bardziej ograniczone, ale zasadniczo dostosowane do tych wskaźników. Ramy monitorowania w pozostałych państwach członkowskich zamieszkałych przez liczną społeczność romską znajdują się na różnych etapach opracowywania, przy czym niektóre wskaźniki lub wartości docelowe nie zostały jeszcze określone lub uzupełnione

[7] BE, BG, CZ, DE, EL, ES, FR, HU, HR, IE, IT, LT, LV, RO, SI, SK.
[8] BG, CZ, EL, ES, FR, HR, HU, LV, IT, RO, SK.
[9] BE, BG, CY, CZ, EE, EL, ES, FI, HR, HU, IE, IT, LV, LT, NL, PL, RO, SE, SI, SK.

w momencie składania sprawozdania (zob. dodatek), co ma wpływ na ocenę postępów w osiąganiu celów krajowych.

W przypadkach, w których na podstawie krajowych strategicznych ram dotyczących Romów ustanowiono cele krajowe (lata docelowe są różne), dostępne informacje wskazują na różne postępy w ich osiąganiu: Bułgaria poinformowała, że osiągnęła swoje cele na 2030 r. w zakresie wyników edukacji przedszkolnej i wykształcenia średniego II stopnia oraz poczyniła pewne postępy w innych obszarach; Słowacja jest na dobrej drodze do osiągnięcia swoich celów na 2030 r. w zakresie mieszkalnictwa i udziału Romów; Hiszpania osiągnęła kilka spośród swoich celów na 2026 r. w zakresie antycyganizmu, ale pozostaje w tyle w innych obszarach, w szczególności w dziedzinie edukacji; Czechy wykazują ograniczone postępy lub brak postępów w osiąganiu swoich celów na 2030 r. Informacje przedstawione przez Węgry, Grecję i Rumunię nie pozwalają na ocenę postępów w osiąganiu ich celów krajowych (2030 r. w przypadku Węgier i Grecji oraz 2027 r. w przypadku Rumunii; zob. dodatek). Analiza sporządzona przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej wskazuje na poprawę w przypadku 10 spośród 16 wskaźników od 2016 r. Postępy są jednak nadal niewystarczające, aby do 2030 r. możliwe było osiągnięcie większości założeń i celów unijnych ram strategicznych dotyczących Romów, mimo że realizacja celu dotyczącego zatrudnienia przebiega zgodnie z planem.

Ocena i pozostałe wyzwania

Państwa członkowskie w dalszym ciągu rozwijają struktury zarządzania wspierające włączenie społeczne Romów. Zapewnienie krajowym punktom kontaktowym ds. integracji Romów wystarczających zdolności instytucjonalnych i zasobów nadal ma zasadnicze znaczenie dla skutecznej koordynacji międzysektorowej. Kwestia włączenia społecznego Romów jest coraz częściej uwzględniana w ogólnych strategiach politycznych, jednak często brakuje w nich zabezpieczeń uwzględniających specyfikę Romów oraz działań informacyjnych skierowanych do Romów, które zapewniałyby im dostęp do tych strategii i możliwość korzystania z nich.

Słaba koordynacja między władzami krajowymi i lokalnymi pozostaje poważną przeszkodą, która utrudnia przełożenie strategii krajowych na skuteczne działania na szczeblu lokalnym. W systemach zdecentralizowanych wdrażanie nadal ma często charakter uznaniowy, a gminy unikają wdrażania środków uznawanych za politycznie drażliwe, takich jak desegregacja, na rzecz środków krótkoterminowych, które budzą mniej kontrowersji.

Osiągnięcie spójnych wyników wymaga solidniejszych rozwiązań w zakresie zarządzania, w tym wyraźniejszego określenia zakresu odpowiedzialności, skutecznego monitorowania i większej rozliczalności. Poprawa koordynacji i zwiększenie zdolności administracyjnych, zwłaszcza dzięki ukierunkowanym działaniom na rzecz budowania zdolności i odpowiednim zachętom na szczeblu gminnym, może poprawić wdrażanie środków na rzecz włączenia społecznego Romów i zwiększyć skuteczność absorpcji funduszy UE. Kluczowe znaczenie nadal ma ściślejsze powiązanie struktur zarządzania z wdrażaniem programów finansowanych przez UE.

Konieczne są dalsze działania na rzecz usprawnienia ram monitorowania we wszystkich państwach członkowskich. W niektórych przypadkach wartości docelowe i wskaźniki nie zostały jeszcze określone lub pozostają niekompletne, natomiast monitorowanie opiera się głównie na wskaźnikach produktu, a nie na wskaźnikach rezultatu. Niedociągnięcia te odzwierciedlają szersze ograniczenia dostępności i porównywalności danych w całej UE. W kilku państwach członkowskich statystyka publiczna nie uwzględnia w odpowiedni sposób ludności romskiej, co utrudnia ocenę nierówności i postępów w czasie. Bardziej

porównywalne metody, wraz z danymi zdezagregowanymi i przybliżonymi[10], w stosownych przypadkach i gdy jest to dopuszczalne prawnie, pozwoliłyby w większym stopniu opierać kształtowanie polityki na dowodach oraz poprawiłyby kompletność i porównywalność sprawozdawczości. Tam, gdzie pozwala na to liczebność próby, monitorowanie mogłoby również uwzględniać różnice wewnątrz populacji Romów, a także porównania z ogółem ludności.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień
Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, w szczególności te zamieszkałe przez liczną społeczność romską, aby:

- **zwiększyły uprawnienia, personel i finansowanie krajowych punktów kontaktowych ds. integracji Romów**, zapewniły ich skuteczne zaangażowanie w koordynację i monitorowanie ogólnych i ukierunkowanych strategii politycznych, a także programów finansowanych przez UE, oraz umożliwić im śledzenie postępów w realizacji unijnych ram strategicznych dotyczących Romów;
- **usprawnić monitorowanie krajowych strategicznych ram dotyczących Romów, aby śledzić postępy w osiąganiu jasno określonych celów i wskaźników rezultatu** dostosowanych do unijnych ram strategicznych dotyczących Romów, z wykorzystaniem – w stosownych przypadkach i gdy jest to dopuszczalne prawnie – danych zdezagregowanych i przybliżonych;
- **zintensyfikować koordynację na wszystkich szczeblach sprawowania rządów**, w szczególności przez **usprawnienie wdrażania na szczeblu lokalnym** dzięki wyraźniejszemu określeniu zakresu odpowiedzialności, większemu udziałowi zainteresowanych stron, zwiększeniu zdolności administracyjnych gmin i udoskonaleniu mechanizmów rozliczalności.

II. CELE UE

W niniejszej sekcji dokonano przeglądu postępów w osiąganiu siedmiu celów unijnych ram strategicznych dotyczących Romów. W odniesieniu do każdego celu przedstawiono odpowiednie główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r., określając poziomy odniesienia, na podstawie których ocenia się postępy.

II.I Przeciwdziałanie antycyganizmowi i dyskryminacji oraz zapobieganie tym zjawiskom

Główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r.:
- zmniejszenie o co najmniej połowę odsetka Romów, którzy doświadczyli dyskryminacji
- zmniejszenie o co najmniej jedną trzecią odsetka osób z ogółu społeczeństwa, które czują się niekomfortowo, mając Romów za sąsiadów

Antycyganizm uznaje się za formę rasizmu wobec Romów[11], która nadal prowadzi do wykluczenia społecznego i dyskryminacji w całej UE, utrudniając dostęp do edukacji,

[10] Dostępne pod adresem: https://commission.europa.eu/system/files/2020-10/portfolio_of_indicators_en.pdf.
[11] Antycyganizm (forma rasizmu wobec Romów) jest głęboko zakorzenionym w historii zjawiskiem strukturalnym, które można zaobserwować na poziomie instytucjonalnym, społecznym i interpersonalnym. Wynika ono z tego, jak większość społeczeństwa postrzega osoby uważane za „cyganów" i jak je traktuje. Jest

zatrudnienia, opieki zdrowotnej, mieszkań i innych podstawowych usług. Z uwagi na fakt, że zwalczanie antycyganizmu ma duży wpływ na ogólne postępy w zakresie równouprawnienia Romów, włączenia społecznego i udziału Romów, jest ono zarówno odrębnym celem, jak i przekrojowym priorytetem unijnych ram strategicznych dotyczących Romów.

Wyniki badania dotyczącego Romów z 2024 r. wskazują, że prawie co trzeci Rom (31 %) doświadczył dyskryminacji ze względu na pochodzenie etniczne. Poziom zaufania instytucjonalnego również pozostaje stosunkowo niski: tylko około połowa respondentów pochodzenia romskiego (49 %) deklaruje zaufanie do policji w swoim kraju, a tylko dwóch na pięciu Romów (40 %) wyraża zaufanie do krajowego systemu prawnego. Z badania Eurobarometr z 2023 r. wynika, że tylko 67 % respondentów z państw członkowskich czułoby się komfortowo w codziennym kontakcie z romskim kolegą w pracy[12]. Zainteresowane strony podkreśliły, że mimo coraz szerszego uznawania antycyganizmu w ramach polityki działania na rzecz zwalczania tego zjawiska pozostają fragmentaryczne i często krótkoterminowe, co wskazuje na potrzebę bardziej systematycznych działań i szerszego uwzględniania tej kwestii w ogólnej polityce.

Główne osiągnięcia

W okresie sprawozdawczym wiele państw członkowskich podjęło działania na rzecz poprawy rozpoznawania antycyganizmu i zwiększenia widoczności tego zjawiska. Niektóre państwa członkowskie[13] zwiększyły zdolności instytucjonalne w zakresie zwalczania antycyganizmu; w szczególności Niemcy utworzyły niezależne Centrum Informacji i Rejestracji Przypadków Antycyganizmu (MIA), Hiszpania rozpoczęła opracowywanie krajowego paktu przeciwko antycyganizmowi, a Litwa rozpoczęła konsultacje w sprawie wyspecjalizowanej komisji ekspertów ds. zwalczania antycyganizmu. Formalne przyjęcie definicji antycyganizmu w Czechach i na Słowacji przyczyniło się do rozwoju ram politycznych i instytucjonalnych. Świadomość społeczną zwiększano również dzięki mediom i kampaniom informacyjnym, w tym łotewskiemu cyklowi dokumentalnemu[14] przygotowanemu w ramach finansowanej przez UE łotewskiej platformy na rzecz integracji Romów.

Kilka państw członkowskich[15] rozbudowało system wsparcia dla ofiar dyskryminacji i przestępstw z nienawiści przez usprawnienie mechanizmów składania skarg oraz rozwój pomocy prawnej i działań informacyjnych. Na przykład Bułgaria udzieliła tysięcy porad prawnych za pośrednictwem mobilnych zespołów działających głównie w oddalonych miejscowościach[16] i wprowadziła aplikację mobilną w celu ułatwienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości[17].

Inicjatywy podnoszące świadomość i wydarzenia upamiętniające – takie jak Europejski Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu Romów i Międzynarodowy Dzień Romów – zyskały szersze

---

zakorzenione w procesie wykluczenia, który opiera się zarówno na negatywnych, jak i pozytywnych stereotypach egzotyzacji.

[12] Nowe dane dotyczące wskaźnika akceptacji Romów jako sąsiadów będą dostępne w zbliżającym się badaniu Eurobarometr z 2026 r.

[13] AT, BE, BG, CZ, DE, EL, ES, FR, IE, IT, LV, LT, NL, RO, SK, SE.

[14] Dostępny pod adresem: https://www.youtube.com/@KulturasMinistrija/videos.

[15] AT, BG, CZ, DE, EL, ES, FI, HR, IE, IT, LT, LV, SK.

[16] Dostępne pod adresem: https://www.justice.government.bg/home/index/1201f1c6-798b-41b6-a874-052e228ac8a1?top=1.

[17] Dostępna pod adresem: https://apps.apple.com/bg/app/%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B8/id6471497775.

uznanie w wielu państwach członkowskich[18], przyczyniając się do upowszechniania wiedzy o historii i kulturze Romów. Na przykład we Francji projekt „Miejsce pamięci w Montreuil-Bellay" upamiętnia prześladowania około 1 850 Romów w czasie drugiej wojny światowej i szerzy wiedzę na ich temat dzięki miejscu pamięci i planowanemu muzeum. W październiku 2025 r. druga izba parlamentu Niderlandów przyjęła wniosek Tseggai, formalnie uznając niderlandzkich Romów, Sinti i Trawelerów za mniejszość narodową na mocy Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych.

Ocena i pozostałe wyzwania

Mimo że w polityce coraz więcej uwagi poświęca się antycyganizmowi, wdrażanie i egzekwowanie środków zwalczania antycyganizmu i dyskryminacji Romów pozostają nierównomierne i fragmentaryczne w poszczególnych państwach członkowskich, co świadczy o utrzymującym się niedostatecznym zaangażowaniu politycznym i słabości mechanizmów egzekwowania. W rezultacie instytucje często nie są w wystarczającym stopniu pociągane do odpowiedzialności za takie praktyki jak segregacja w edukacji i przymusowe eksmisje.

Niedostateczny poziom zgłaszania przypadków dyskryminacji i incydentów motywowanych uprzedzeniami pozostaje powszechnym problemem, do czego przyczyniają się niski poziom zaufania do instytucji, obawa przed działaniami odwetowymi oraz ograniczona wiedza na temat mechanizmów składania skarg. W związku z tym brakuje wiarygodnych danych, co utrudnia opracowanie i ocenę skutecznych działań w zakresie polityki. Jednocześnie praktyki policyjne – w tym profilowanie etniczne i nieproporcjonalne użycie siły – nadal budzą obawy i są wskazywane jako poważne przeszkody w budowaniu zaufania i włączeniu społecznym.

Utrzymujące się na szczeblu krajowym i niższych szczeblach braki w danych zdezagregowanych według pochodzenia etnicznego dotyczących dyskryminacji ludności romskiej oraz krzyżujących się form dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie, w połączeniu z niejednolitymi praktykami monitorowania, nadal utrudniają ocenę tendencji i wyników. Organy ds. równości w wielu państwach członkowskich dysponują ograniczonymi zasobami, uprawnieniami lub niezależnością, co ogranicza ich możliwości zapewnienia skutecznych środków ochrony prawnej i prowadzenia strategicznych postępowań sądowych. Państwa członkowskie były zobowiązane do transpozycji nowych dyrektyw UE dotyczących organów ds. równości[19] do czerwca 2026 r. Prawidłowe wdrożenie i pełne przestrzeganie tych dyrektyw będzie miało zasadnicze znaczenie dla zapewnienia większej niezależności organów ds. równości, zwiększenia ich zasobów i poprawy skuteczności oraz wyeliminowania wspomnianych niedociągnięć.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień

Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, aby:

- **zwiększyć skuteczność wdrażania i egzekwowania unijnych przepisów antydyskryminacyjnych i przepisów dotyczących przestępstw z nienawiści** przez: (i) zapewnienie odpowiednich sankcji; (ii) poprawę dostępu do mechanizmów składania skarg; (iii) systematyczne rejestrowanie przypadków antycyganizmu; oraz

[18] AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FR, HR, HU, IT, LU, LV, LT, NL, PT, RO, SK.

[19] Dyrektywa Rady (UE) 2024/1499 z dnia 7 maja 2024 r. i dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1500 z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących funkcjonowania organów ds. równości. Dostępna pod adresem: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1499/oj i https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1500/oj.

(iv) rozwiązanie problemu niskiego poziomu zgłaszania za pomocą środków służących budowaniu zaufania do instytucji publicznych i monitorowaniu zmian poziomu zaufania do tych instytucji;

- **wspierać inicjatywy służące zwiększaniu świadomości społecznej, upamiętnianiu i edukacji w zakresie historii i kultury Romów oraz antycyganizmu**, w tym przez programy nauczania, kształcenie nauczycieli, zaangażowanie mediów i działania upamiętniające w celu zwalczania stereotypów i uprzedzeń w społeczeństwie;
- **systematycznie przeciwdziałać antycyganizmowi we wszystkich politykach sektorowych** – w szczególności w dziedzinie edukacji, zatrudnienia, opieki zdrowotnej i mieszkalnictwa – przez zwalczanie dyskryminacji, usprawnianie praktyk instytucjonalnych oraz wspieranie działań na rzecz uświadamiania i szkoleń dla kluczowych specjalistów.

II.II Ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego

Główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r.:

- zmniejszenie o co najmniej połowę luki ubóstwa między Romami a ogółem społeczeństwa
- zmniejszenie o co najmniej połowę luki ubóstwa między dziećmi romskimi a innymi dziećmi

Utrzymujące się ubóstwo wśród Romów pozostaje poważnym problemem w całej UE. Dzieci są tym problemem dotknięte w nieproporcjonalnym stopniu, ponieważ od najmłodszych lat doświadczają nawarstwiających się trudności, które zwiększają ryzyko wykluczenia międzypokoleniowego i znacznie ograniczają mobilność społeczną.

Ustalenia z badania dotyczącego Romów z 2024 r. potwierdzają, że ubóstwo i trudności ekonomiczne są nadal powszechne w społecznościach romskich. Ogólnie rzecz biorąc, 77 % dzieci romskich jest zagrożonych ubóstwem – odsetek ten jest około czterokrotnie wyższy niż wśród ogółu społeczeństwa. Ponadto 40 % żyje w gospodarstwach domowych doświadczających pogłębionej deprywacji materialnej[20]. Od 2016 r., kiedy odsetek ten wynosił 66 %, sytuacja znacząco się poprawiła, jednak nadal jest on znacznie wyższy niż w przypadku ogółu społeczeństwa (7 %[21]). Zainteresowane strony podkreśliły wielowymiarowy i międzypokoleniowy charakter ubóstwa Romów oraz potrzebę zintegrowanych działań w zakresie polityki obejmujących różne sektory (edukację, zatrudnienie, opiekę zdrowotną i mieszkalnictwo). Zauważyły również, że chociaż kilka państw członkowskich wzmocniło systemy ochrony socjalnej, zwiększyło świadczenia finansowe lub poprawiło dostęp do nich, to skierowane do Romów środki dotyczące ubóstwa i wykluczenia społecznego są wciąż ograniczone. W szczególności dotyczy to środków służących wyeliminowaniu barier w dostępie do głównego nurtu wsparcia, takich jak przeszkody administracyjne, ograniczony dostęp do informacji i niski poziom zaufania do instytucji publicznych.

Główne osiągnięcia

[20] Pogłębioną deprywację materialną definiuje się jako niezdolność gospodarstwa domowego do pokrycia co najmniej czterech z dziewięciu podstawowych towarów lub wydatków, w tym odpowiedniego ogrzewania, regularnych, pożywnych posiłków i nieoczekiwanych wydatków (badanie dotyczące Romów z 2024 r., s. 32).
[21] Dostępne pod adresem: Eurostat 2020, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mddd11__custom_22313195/default/table.

Wiele państw członkowskich[22] poinformowało o wprowadzeniu środków mających na celu poprawę dostępu do ochrony socjalnej, w szczególności przez mechanizmy docierania do grup docelowych, takie jak belgijski program Bridging Figures (Flandria), który objął tysiące rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji, w tym wielu Romów, oraz zapewnił praktyczne wsparcie w dostępie do lokalnych szkół i usług publicznych. Podejście to pomogło zbudować wzajemne zaufanie między lokalnymi Romami a instytucjami publicznymi, a jednocześnie sprzyjało większej samodzielności lokalnych społeczności romskich.

Niewielka liczba państw członkowskich[23] zgłosiła wdrożenie ukierunkowanych na Romów środków mających na celu przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, natomiast niektóre państwa członkowskie[24] traktują te wyzwania jako kwestię przekrojową w ramach innych celów sektorowych. Na przykład w ramach realizowanych we Włoszech projektów Accedere i Salute, współfinansowanych z EFS+ i ukierunkowanych na Romów jako jedną z grup defaworyzowanych, wprowadzono zintegrowane, międzysektorowe podejście, które przyczyniło się do znacznego zmniejszenia liczby mieszkańców wydzielonych osiedli.

Kilka państw członkowskich[25] poinformowało również, że w ramach unijnych instrumentów finansowania poświęcono szczególną uwagę problemowi ubóstwa dzieci. Na przykład Bułgaria ustanowiła program współfinansowany przez EFS+ zapewniający bony na posiłki i towarzyszące im wsparcie dla dzieci z rodzin w trudnej sytuacji, a Chorwacja wysłała mobilne zespoły ds. pracy środowiskowej, aby wspierać rodziny na odizolowanych osiedlach[26].

Ocena i pozostałe wyzwania

Mimo podejmowanych działań ubóstwo wśród społeczności romskich pozostaje powszechne i nadal stanowi jedną z najtrwalszych form wykluczenia społeczno-ekonomicznego w UE. Odnotowano pewne postępy, w szczególności dzięki działaniom poprawiającym dostęp do ochrony socjalnej i usług społecznych. Postępy są jednak nadal ograniczone i nierównomierne, a większość działań koncentruje się na poprawie dostępu do świadczeń, a nie na eliminowaniu strukturalnych przyczyn ubóstwa.

Kryzys związany z COVID-19 pogorszył sytuację, pogłębiając istniejące luki i niwecząc część postępów osiągniętych przed 2020 r., przy czym skutki te były nadal odczuwalne w całym okresie sprawozdawczym. Dysproporcje terytorialne i nierównomierne rozmieszczenie usług stanowią dodatkowe utrudnienie dla włączenia społecznego, zwłaszcza w regionach oddalonych. Organy powinny aktywnie zająć się „niewidocznymi barierami", takimi jak wykluczenie cyfrowe oraz brak dokumentów tożsamości lub aktów własności, które uniemożliwiają najbardziej zmarginalizowanym gospodarstwom domowym i bezdomnym Romom dostęp do ochrony socjalnej.

Ubóstwo i wykluczenie społeczne Romów wynikają ze wzajemnie powiązanych, głęboko zakorzenionych niekorzystnych uwarunkowań, które utrzymują się z pokolenia na pokolenie. Sprostanie tym wyzwaniom wymaga zintegrowanych działań w zakresie polityki łączących ochronę socjalną z działaniami w dziedzinie edukacji, zatrudnienia, mieszkalnictwa i zdrowia.

[22] AT, BE, BG, FI, FR, DE, EL, HU, IT, NL, RO, SK, ES.
[23] FI, HR, ES, PL, RO, SK.
[24] AT, CZ, IT, RO, SK.
[25] BG, HR, ES, IT, SI, LU.
[26] Dostępne pod adresem: https://www.centar-medjimurje.hr/.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień
Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, aby:

- **zapewnić spójność działań na rzecz włączenia społecznego Romów z ogólnymi strategiami politycznymi w zakresie przeciwdziałania ubóstwu i praw dziecka**, w tym przez wprowadzenie zabezpieczeń i wskaźników odnoszących się konkretnie do Romów, aby zapewnić rodzinom i dzieciom romskim równy dostęp;
- **poprawić dostęp do ochrony socjalnej i usług publicznych**, w tym przez uproszczenie procedur administracyjnych i usuwanie „niewidocznych barier", takich jak wykluczenie cyfrowe, brak dokumentów tożsamości lub aktów własności oraz niewystarczające działania informacyjne skierowane do najbardziej zmarginalizowanych Romów;
- **opracować zintegrowane, długoterminowe działania na rzecz przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu Romów**, łączące ochronę socjalną z działaniami w dziedzinie edukacji, zatrudnienia, mieszkalnictwa i opieki zdrowotnej, aby przeciwdziałać niekorzystnym uwarunkowaniom strukturalnym i utrzymującym się z pokolenia na pokolenie.

Zasady skutecznej polityki zwalczania ubóstwa, publikowane wraz ze strategią na rzecz walki z ubóstwem mają stanowić wytyczne dla skutecznych strategii zwalczania ubóstwa na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Obejmują one następujące kwestie, które mają szczególne znaczenie w kontekście niniejszego sprawozdania:

- **dostosowanie zasobów finansowych do celów polityki przez wykorzystanie funduszy UE**, w tym funduszy związanych z wdrażaniem planów partnerstwa krajowego i regionalnego, w celu wspierania i uzupełniania działań władz krajowych, regionalnych i lokalnych w **walce z ubóstwem i wykluczeniem społecznym**;
- opracowanie **ukierunkowanych działań** mających na celu wspieranie **grup bardziej narażonych na ryzyko ubóstwa lub wykluczenia społecznego**, w tym Romów;
- wprowadzenie **ukierunkowanych programów** mających na celu poprawę poziomu i **jakości możliwości uczenia się** dla uczniów i studentów z gospodarstw domowych o niskich dochodach (dodatkowe finansowanie dla szkół, rozwój zawodowy nauczycieli, mentoring, stypendia i pomoc finansowa, dostęp do infrastruktury i materiałów, środki na rzecz desegregacji, w tym dla Romów itp.);
- **systematyczne mapowanie odseparowanych osiedli romskich** za zgodą zamieszkujących je społeczności oraz przeprowadzanie oceny w celu określenia poziomu zagrożenia ubóstwem, pogłębionej deprywacji materialnej i luk w dostępie do podstawowych usług, przy jednoczesnym zapewnieniu uwzględnienia tych osad w procesach planowania przestrzennego.

II.III Promowanie udziału poprzez wzmacnianie pozycji, ustanawianie współpracy i budowanie zaufania

Główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r.:

- zwiększenie zdolności co najmniej 90 organizacji pozarządowych i zaangażowanie ich w skoordynowane na szczeblu UE monitorowanie prowadzone przez romskie społeczeństwo obywatelskie
- zapewnienie udziału romskich organizacji pozarządowych w charakterze pełnoprawnych członków komitetów monitorujących wszystkie programy odpowiadające na potrzeby społeczności romskich
- podwojenie odsetka Romów, którzy zgłaszają przypadki dyskryminacji, gdy jej doświadczają
- promowanie udziału Romów w życiu politycznym na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i unijnym w państwach członkowskich zamieszkałych przez liczną społeczność romską

Znaczący udział Romów ma zasadnicze znaczenie dla wyeliminowania utrzymujących się od dawna nierówności, umacniania rządów demokratycznych i budowania zaufania do instytucji publicznych. Wzrosła świadomość istnienia instytucjonalnych struktur wsparcia – 46 % romskich respondentów słyszało o co najmniej jednym organie ds. równości lub podobnej instytucji, w porównaniu z 29 % w 2016 r. Zainteresowane strony podkreśliły, że pomimo rozszerzenia formalnych struktur uczestnictwa udział Romów często pozostaje ograniczony lub symboliczny. Niestabilne finansowanie i, w niektórych kontekstach, ograniczenia przestrzeni społeczeństwa obywatelskiego nadal ograniczają znaczący udział.

Główne osiągnięcia

Państwa członkowskie zgłosiły stopniowe postępy w zakresie udziału Romów w życiu politycznym zarówno na szczeblu lokalnym, jak i krajowym. Przedstawiciele Romów coraz częściej zasiadają w radach lokalnych[27], pełnią funkcje burmistrzów[28] i wchodzą w skład parlamentów narodowych[29]. Chociaż są to pozytywne zmiany, udział Romów w podejmowaniu decyzji politycznych pozostaje ogólnie ograniczony, a przedstawiciele Romów nadal są zdecydowanie zbyt słabo reprezentowani na stanowiskach obsadzanych w drodze wyborów oraz na wyższych stanowiskach publicznych w większości państw członkowskich.

Kilka państw członkowskich[30] zgłosiło, że utworzyło lub usprawniło działanie organów konsultacyjnych związanych z wdrażaniem KSRR lub powiązanymi procesami kształtowania polityki, w których uczestniczy romskie społeczeństwo obywatelskie. Na przykład austriacka platforma dialogu Romów, finansowana przez UE, stała się stabilnym instrumentem ułatwiającym dialog między romskim społeczeństwem obywatelskim a administracją publiczną. Niemiecki partycypacyjny dialog o danych, prowadzony przez Federalne Biuro ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji, skupia organy publiczne i społeczeństwo obywatelskie w celu opracowania zatwierdzonych przez społeczność metod gromadzenia danych na temat dyskryminacji.

[27] AT, BG, CZ, IT, ES.
[28] BG, EL, SK.
[29] RO, SK, IE, HR, a ostatnio także w HU.
[30] AT, BE, BG, CZ, EL, ES, FR, IT, IE, LV, NL, SK.

Na poziomie społeczności lokalnych kilka państw członkowskich[31] zgłosiło zaangażowanie Romów w inicjatywy oddolne. Kluczowym przykładem jest finansowany przez UE słowacki projekt partycypacyjnego planowania lokalnego „Zespoły ds. rozwoju", w ramach którego zorganizowano ponad 120 forów społeczności lokalnych w celu wsparcia planowania lokalnego, natomiast Estonia skupiła się na rozwijaniu dialogu lokalnego przez otwarcie Centrum Młodzieży Romskiej w Valdze i Centrum Kultury Romów w Tallinie.

Ocena i pozostałe wyzwania

Chociaż ustanowienie organów doradczych stanowi odzwierciedlenie rosnącego instytucjonalnego uznania udziału Romów, zaangażowanie często ogranicza się do formalnych konsultacji o ograniczonym wpływie na ustalanie programu działań i wyniki polityki. Kluczowym wyzwaniem pozostaje zapewnienie, aby mechanizmy udziału miały wymierny wpływ na politykę i wyniki.

W całej UE stopniowo upowszechnia się partycypacyjne monitorowanie praw podstawowych, a kilka państw członkowskich powołuje wyspecjalizowane organy w celu nadzorowania wdrażania przepisów dotyczących przestępstw z nienawiści i przepisów antydyskryminacyjnych[32]. Praktyki pozostają jednak niespójne, a bariery administracyjne, prawne i finansowe nadal ograniczają możliwości operacyjne wielu organizacji romskich i działających na rzecz Romów oraz ich zdolność do prowadzenia działań rzeczniczych, zwłaszcza na szczeblu lokalnym. Wpływa to na możliwość prowadzenia przez takie organizacje monitorowania, wspierania społeczności i uczestnictwa w procesach kształtowania polityki. Niski poziom zaufania do instytucji, doświadczenia związane z dyskryminacją oraz, w niektórych kontekstach, ograniczenia przestrzeni społeczeństwa obywatelskiego nadal osłabiają uczestnictwo i zaangażowanie.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień

Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, aby:

- **rozwijać ramy instytucjonalne na rzecz udziału Romów i wspierać ich reprezentację polityczną**, zapewniając znaczącą i zróżnicowaną reprezentację przedstawicieli Romów oraz organizacji romskich i organizacji działających na rzecz Romów, a także ich wpływ na ustalanie priorytetów oraz kształtowanie, wdrażanie i monitorowanie polityki na szczeblach krajowym, regionalnym i lokalnym;
- **zwiększyć zakres partycypacyjnego monitorowania i poprawić rozliczalność** przez systematyczne angażowanie Romów i społeczeństwa obywatelskiego działającego na rzecz Romów w gromadzenie danych oraz nadzór nad środkami antydyskryminacyjnymi i środkami na rzecz włączenia społecznego Romów oraz monitorowanie tych środków, w tym przez zapewnienie im statusu pełnoprawnych członków właściwych komitetów monitorujących;
- **zapewnić trwałe wsparcie organizacjom romskim i organizacjom działającym na rzecz Romów** przez uproszczenie procedur administracyjnych, zapewnienie wieloletniego finansowania i działania na rzecz budowania zdolności, przy jednoczesnej ochronie przestrzeni społeczeństwa obywatelskiego, przeciwdziałaniu dyskryminacji i zwiększaniu zaufania do instytucji publicznych.

[31] BE, BG, CZ, FR, EL, HU, IT, RO, SK.
[32] AT, IE, DE, HU, HR.

II.IV Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do dobrej jakości powszechnej edukacji sprzyjającej włączeniu społecznemu

Główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r.:

- zmniejszenie o co najmniej połowę luki w uczestnictwie we wczesnej edukacji i opiece nad dzieckiem
- zmniejszenie o co najmniej połowę odsetka dzieci romskich uczęszczających do segregowanych szkół podstawowych
- zmniejszenie o co najmniej jedną trzecią różnicy w odsetku osób, które ukończyły szkołę średnią II stopnia

Edukacja jest niezbędnym warunkiem zapewnienia równych szans, mobilności społecznej i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, a pierwsza zasada Europejskiego filaru praw socjalnych stanowi, że każda osoba ma prawo do edukacji włączającej, charakteryzującej się dobrą jakością. Dla wielu Romów równy dostęp do dobrej jakości powszechnej edukacji sprzyjającej włączeniu społecznemu pozostaje jednak poza zasięgiem, chociaż ma zasadnicze znaczenie dla przeciwdziałania wykluczeniu Romów i umożliwienia im pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym.

Ustalenia z badania dotyczącego Romów z 2024 r. wskazują na pewne postępy w tej dziedzinie, ale nadal utrzymują się dysproporcje. Uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece nad dzieckiem[33] wzrosło z 42 % w 2016 r. do 53 % w 2024 r., ale pozostaje znacznie poniżej średniej UE wynoszącej 95 %[34]. Tylko około jedna trzecia młodych Romów ukończyła szkołę średnią II stopnia, w porównaniu z ponad czterema piątymi wśród ogółu społeczeństwa. Utrzymuje się również segregacja – niemal połowa romskich dzieci uczęszcza do szkół, w których większość lub wszyscy koledzy i koleżanki z klasy to Romowie. Zainteresowane strony odnotowały pewne postępy, w szczególności w zakresie wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem oraz działań na rzecz ograniczenia zjawiska wczesnego kończenia nauki. Jednocześnie zainteresowane strony podkreśliły, że utrzymanie postępów w edukacji włączającej wymaga bardziej zdecydowanych środków na rzecz desegregacji, długoterminowego finansowania i lepszego monitorowania.

Główne osiągnięcia

W okresie sprawozdawczym prawie wszystkie państwa członkowskie, które przedstawiły sprawozdania[35], podjęły kroki w celu zwiększenia włączającego charakteru swoich systemów edukacji i poprawy dostępu dzieci romskich do wysokiej jakości uczenia się. Uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece nad dzieckiem znacznie wzrosło, zwłaszcza w Bułgarii, na Węgrzech, w Słowenii i na Słowacji, gdzie rządy zwiększyły dostęp do przystępnej cenowo edukacji przedszkolnej lub rozszerzyły obowiązek uczęszczania do przedszkola i zacieśniły współpracę z rodzicami romskimi. Zapewniono również większe wsparcie uczniom i studentom romskim w szkołach średnich i wyższych, przy czym kilka krajów zwiększyło dostęp do stypendiów, mentoringu i środków z zakresu pozytywnych działań[36]. Miało to miejsce na przykład w Rumunii, gdzie ponad 72 000 uczniów romskich otrzymało stypendia społeczne. Węgierska sieć 180 Tanodas wspiera przede wszystkim uczniów romskich ze

[33] Dotyczy dzieci w przedziale wiekowym od trzech lat do wieku obowiązku szkolnego.
[34] Dostępne pod adresem: Eurostat 2023, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_enra21/default/table?lang=pl.
[35] AT, BE, BG, HR, CY, CZ, DK, EE, EL, ES, FI, FR, HU, IE, IT, LV, LT, NL, PL, PT, RO, SE, SI, SK.
[36] HR, HU, PL, PT, RO.

środowisk defaworyzowanych, oferując im zajęcia pozalekcyjne, aby zapobiegać przedwczesnemu kończeniu nauki.

W niektórych państwach członkowskich[37] projekty pilotażowe finansowane przez UE – w szczególności w ramach EFS+ i Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (RRF) – zostały rozszerzone i włączone do krajowych systemów edukacji. Na przykład Bułgaria z powodzeniem zapewniła ponad 1300 mediatorom edukacyjnym, dotychczas finansowanym w ramach projektów, stałe stanowiska finansowane przez państwo. Niektóre państwa członkowskie[38] podjęły również kroki w celu bardziej bezpośredniego rozwiązania problemu segregacji, m.in. zapewniły wsparcie w zakresie transportu, dostosowały procedury rekrutacyjne i zatrudniły dodatkowy personel dydaktyczny. Na Słowacji wprowadzono prawnie wiążące normy zakazujące segregacji w szkolnictwie, którym towarzyszy przewodnik metodyczny dla placówek oświatowych[39].

Ocena i pozostałe wyzwania

Pomimo postępów poczynionych w ostatnim czasie konieczne są dalsze działania, aby zniwelować utrzymujące się różnice w wynikach edukacyjnych między Romami a ogółem społeczeństwa. W szczególności zasadnicze znaczenie nadal ma zwiększanie udziału dzieci we wczesnej edukacji i opiece nad dzieckiem oraz odsetka osób kończących kształcenie średnie II stopnia. Rozwijanie systemowych działań na rzecz desegregacji[40] na wszystkich poziomach kształcenia ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia równego dostępu do kształcenia wysokiej jakości i przełamywania mechanizmów utrwalających niekorzystną sytuację. Jednocześnie zapewnienie kompleksowego wsparcia – w tym wsparcia społecznego, emocjonalnego, psychologicznego i językowego – w sprzyjających włączeniu szkołach powszechnych może jeszcze bardziej poprawić wyniki uczniów romskich.

Wiele działań w zakresie edukacji włączającej nadal zależy od krótkoterminowego finansowania w ramach projektów, a efekty desegregacji są monitorowane w sposób niejednolity, co ogranicza trwałość i skuteczność tych działań. Istniejące inicjatywy – takie jak mediatorzy, opieka dydaktyczna i programy pilotażowe – stanowią solidną podstawę do rozwijania tych działań i włączania ich w trwałe rozwiązania obejmujące cały system.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień

Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, aby:

- **zintensyfikowały systemowe działania na rzecz desegregacji na wszystkich poziomach kształcenia**: zapobiegały segregacji i ją eliminowały, skutecznie egzekwowały przepisy antydyskryminacyjne, zapewniały odpowiednie wsparcie edukacyjne, psychologiczne i językowe, usprawniały koordynację między służbami edukacyjnymi, społecznymi i świadczącymi wsparcie rodzinom oraz monitorowały postępy w zapewnianiu dobrej jakości powszechnej edukacji sprzyjającej włączeniu społecznemu, zwłaszcza w państwach członkowskich zamieszkałych przez liczną społeczność romską;

[37] BG, CZ, SK.
[38] BG, CZ, HR, HU, RO, SK.
[39] Dostępny pod adresem: https://www.minedu.sk/standardy-dodrziavania-zakazu-segregacie/.
[40] Systemowe podejścia do desegregacji obejmują skoordynowane działania o charakterze strukturalnym i politycznym, których celem jest wyeliminowanie segregacji i zapewnienie wszystkim osobom uczącym się – w tym dzieciom romskim – równego dostępu do dobrej jakości edukacji włączającej.

- **odchodziły od krótkoterminowego finansowania w ramach projektów na rzecz trwałych i elastycznych ram finansowania edukacji włączającej pozwalających reagować na zmieniające się potrzeby**, tak aby szkoły i gminy mogły skutecznie przydzielać zasoby stosownie do potrzeb, utrzymywać personel pomocniczy oraz zapewniać ciągłość długoterminowych działań na rzecz włączenia;
- **zwiększały dostęp do wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem oraz wspierały uczniów romskich w przechodzeniu do kształcenia średniego II stopnia i ukończeniu tego kształcenia** poprzez przystępne cenowo i dostępne usługi, ukierunkowane działania informacyjne i zaangażowanie rodziców, mentoring oraz środki zapobiegające wczesnemu kończeniu nauki.

II.V Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do trwałego zatrudnienia wysokiej jakości

Główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r.:

- zmniejszenie o co najmniej połowę luki w zatrudnieniu między Romami a ogółem społeczeństwa
- zmniejszenie co najmniej o połowę luki w zatrudnieniu między kobietami a mężczyznami wśród Romów
- zmniejszenie o co najmniej połowę różnicy w odsetku młodych Romów niekształcących się, niepracujących ani nieszkolących się (romska młodzież NEET)

Włączenie do rynku pracy jest kluczowym czynnikiem ograniczania ubóstwa oraz zapewnienia spójności społecznej i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. W obliczu zmian demograficznych oraz rosnących niedoborów pracowników i umiejętności w UE pełne wykorzystanie dostępnego potencjału ludzkiego coraz bardziej zyskuje na znaczeniu. Romowie, jako jedna z najmłodszych grup społecznych w Europie, stanowią w kilku państwach członkowskich coraz większy odsetek osób, które w przyszłości wejdą na rynek pracy. Wielu Romów nadal boryka się jednak z dyskryminacją, ograniczonym dostępem do kształcenia i szkolenia oraz niepewnym zatrudnieniem. Dalsze postępy w zakresie równouprawnienia i włączenia społecznego Romów sprzyjałyby zatem poprawie spójności społecznej i wzrostowi gospodarczemu.

Według badania dotyczącego Romów z 2024 r. 54 % Romów wykonuje pracę zarobkową, w porównaniu z 43 % w 2016 r., ale wskaźnik ten pozostaje znacznie niższy od wskaźnika zatrudnienia ogółu społeczeństwa (75 %[41]). Odsetek młodzieży romskiej niekształcącej się, niepracującej ani nieszkolącej się (młodzież NEET) również spadł z 62 % w 2016 r. do 47 % w 2024 r., chociaż utrzymuje się znacznie powyżej wskaźnika dla ogółu ludności (9 %[42]). Nierówności w zatrudnieniu są szczególnie wyraźne w przypadku kobiet: tylko 38 % romskich kobiet wykonuje pracę zarobkową, w porównaniu z 69 % romskich mężczyzn, co wskazuje na utrzymującą się lukę w zatrudnieniu między kobietami a mężczyznami. Z badania tego wynika jednak, że niemal wszystkie cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów w zakresie zatrudnienia można osiągnąć do 2030 r., przy czym znaczną poprawę odnotowano w Bułgarii, na Węgrzech, we Włoszech i w Hiszpanii. Zainteresowane strony zwróciły uwagę na utrzymujące się bariery utrudniające włączenie do rynku pracy, w tym na dyskryminację,

[41] Dostępne pod adresem: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_22319809/default/table.
[42] Dostępne pod adresem: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_20/default/table.

nierówności między kobietami a mężczyznami oraz rozdrobnione systemy wsparcia. Jako skuteczne środki wskazały one mentoring i mediację, edukację drugiej szansy oraz ukierunkowane wsparcie dla kobiet romskich, a także zwróciły uwagę na potencjał przedsiębiorczości Romów jako czynnika wspierającego lokalny rozwój społeczno-gospodarczy.

Główne osiągnięcia

Większość państw członkowskich, które przedstawiły sprawozdania[43], wdrożyła środki mające na celu poprawę dostępu Romów do trwałego zatrudnienia wysokiej jakości, w tym praktyk zawodowych, przygotowania zawodowego i programów szkolenia zawodowego. Istotną zmianą we Włoszech i w Hiszpanii jest położenie większego nacisku na włączenie cyfrowe i umiejętności potrzebne w przyszłości, aby poprawić dostęp Romów do sektora usług i sektora cyfrowego[44].

Pojawiają się również inicjatywy lokalne i regionalne skierowane do romskiej młodzieży NEET[45] i romskich kobiet[46]. Na przykład Finlandia utworzyła specjalną grupę pracodawców rekrutujących romskich stażystów w różnych sektorach[47], natomiast Szwecja opracowała w językach romskich narzędzia informacyjne skierowane do młodych osób poszukujących pracy. Gospodarka społeczna również stwarza możliwości integracji na rynku pracy[48]. Słowacja zatrudnia obecnie ponad 10 100 Romów w przedsiębiorstwach społecznych, Grecja utworzyła 14 romskich społecznych przedsiębiorstw spółdzielczych, a Czechy przedłożyły ustawę o integracyjnej przedsiębiorczości społecznej.

Oprócz istniejących już stanowisk mediatorów w różnych sektorach[49] Romowie coraz częściej zajmują wyższe stanowiska administracyjne. Irlandzkie Ministerstwo Sprawiedliwości uruchomiło pilotażowy program stażowy w służbie cywilnej dla Trawelerów i Romów. Kilka państw członkowskich[50] poinformowało, że łączy wsparcie w zakresie zatrudnienia ze środkami na rzecz włączenia społecznego, takimi jak mentoring, często z wykorzystaniem środków z EFS+. Godnym uwagi przykładem jest belgijski projekt Rom Werkt, w ramach którego wykorzystuje się środki z EFS+, aby zapewniać dostosowane do potrzeb Romów wsparcie w zakresie zatrudnienia i uczestnictwa, uwzględniające uwarunkowania kulturowe.

Ocena i pozostałe wyzwania

Pomimo stopniowej poprawy od 2016 r. Romowie nadal uczestniczą w rynku pracy w znacznie mniejszym stopniu niż ogół społeczeństwa. Głównym wyzwaniem strukturalnym pozostaje przechodzenie od zatrudnienia nieformalnego lub pracy wymagającej niskich kwalifikacji do stabilniejszych miejsc pracy wyższej jakości, a proces ten często utrudniają luki kompetencyjne i segmentacja zawodowa. Aby wyeliminować te luki i przerwać cykl ubóstwa międzypokoleniowego, państwa członkowskie powinny nadać priorytet edukacji dorosłych i uczeniu się przez całe życie oraz zapewnić możliwości kształcenia drugiej szansy i wsparcie w rozwijaniu umiejętności czytania i pisania, aby ułatwić osobom wcześnie kończącym naukę i osobom dorosłym przechodzenie do stabilnego zatrudnienia wysokiej jakości.

---

[43] AT, BE, BG, HR, CY, CZ, DK, EE, FI, FR, HU, IE, IT, LV, LT, PL, RO, SK, EL, ES, SE.
[44] Inicjatywa Accedere|Invitalia jest realizowana w IT, a Acceder w ES Gabinete de Comunicación.
[45] BG, EE, HR, LV, RO, SK.
[46] HU, IE, LT, PT, FI, SE, AT, CZ, ES, SI.
[47] Dostępne pod adresem: https://romako.diak.fi/romako-askeleet-huomiseen/.
[48] CZ, EL, SK, HU, IE.
[49] BG, ES, FR, HR, PL, PT, RO, SK.
[50] AT, BE, EL, ES, FR, IT, SK.

Wiele państw członkowskich nadal stosuje ogólne środki w dziedzinie zatrudnienia, które często nie przewidują działań informacyjnych skierowanych konkretnie do Romów ani zabezpieczeń uwzględniających ich szczególną sytuację. Działania informacyjne skierowane do grup docelowych, zwłaszcza romskiej młodzieży NEET i kobiet romskich, nadal mają ograniczony zakres, co zmniejsza skuteczność wsparcia w zakresie zatrudnienia.

Chociaż rozwój gospodarki społecznej stwarza nowe możliwości integracji na rynku pracy, skala jej oddziaływania pozostaje niewielka i dla większości Romów poszukujących pracy nie stanowi ona jeszcze kompleksowej drogi do trwałego zatrudnienia. Utrzymująca się dyskryminacja na rynku pracy i luka w zatrudnieniu między kobietami a mężczyznami pozostają głównymi barierami, a wiele inicjatyw ma nadal charakter krótkoterminowy, co ogranicza ich trwałość i utrudnia przechodzenie do stabilnego zatrudnienia.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień
Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, aby:

- **zwiększyć skuteczność ukierunkowanego wsparcia w zakresie zatrudnienia Romów**, zwłaszcza osób młodych i kobiet, przez działania informacyjne, poradnictwo i aktywizację, we współpracy z pracodawcami, publicznymi służbami zatrudnienia i partnerami społecznymi, w tym – w stosownych przypadkach – w ramach inicjatyw z zakresu gospodarki społecznej;
- **połączyć ukierunkowane wsparcie w zakresie zatrudnienia Romów** z łatwo dostępnymi możliwościami szkolenia zawodowego, edukacji dorosłych, uczenia się przez całe życie lub edukacji drugiej szansy, a zarazem zapewnić, aby ogólne środki w dziedzinie zatrudnienia skutecznie docierały do Romów i poprawiały dostęp do trwałego zatrudnienia wysokiej jakości;
- **zintensyfikować działania przeciwko dyskryminacji na rynku pracy i antycyganizmowi**, w tym przez uświadamianie i skuteczniejsze egzekwowanie przepisów dotyczących równego traktowania we współpracy z organami ds. równości i romskim społeczeństwem obywatelskim.

II.VI Poprawa zdrowia Romów i zwiększenie skutecznego i równego dostępu do wysokiej jakości opieki zdrowotnej i usług społecznych

Główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r.:
- zmniejszenie o co najmniej połowę różnicy w oczekiwanej długości życia między Romami a ogółem społeczeństwa

Dostęp do opieki zdrowotnej jest prawem podstawowym i fundamentem włączenia społecznego. Wiele społeczności romskich nadal żyje jednak w warunkach, które negatywnie wpływają na ich zdrowie, w tym w złych warunkach mieszkaniowych i sanitarnych, w warunkach narażenia na ryzyko środowiskowe i przy ograniczonym dostępie do podstawowych usług. Bariery takie jak brak ubezpieczenia zdrowotnego, przeszkody administracyjne, odległość od placówek opieki zdrowotnej i dyskryminacja w placówkach opieki zdrowotnej dodatkowo ograniczają dostęp, co ma konsekwencje zarówno dla poszczególnych osób, jak i dla społeczeństwa.

Ustalenia z badania dotyczącego Romów z 2024 r. potwierdzają, że nierówności w zakresie zdrowia utrzymują się na wysokim poziomie. Oczekiwana długość życia romskich mężczyzn

jest średnio o 8 lat krótsza, a romskich kobiet – o 7,4 roku krótsza niż wśród ogółu społeczeństwa. Luki te stanowią odzwierciedlenie utrzymujących się nierówności w stanie zdrowia i dostępie do opieki zdrowotnej, a także szerszych niekorzystnych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych. Zainteresowane strony wskazały, że na efekty zdrowotne Romów duży wpływ mają uwarunkowania społeczne, takie jak warunki mieszkaniowe, zatrudnienie, ubóstwo i dyskryminacja, i wezwały do zintegrowanych działań łączących opiekę zdrowotną ze wsparciem społecznym i działaniami informacyjnymi skierowanymi do społeczności. Stwierdzono, że kobiety romskie są szczególnie narażone na zagrożenia dla zdrowia, zwłaszcza w dostępie do opieki zdrowotnej nad matkami i opieki w zakresie zdrowia reprodukcyjnego, co wskazuje na potrzebę ukierunkowanych usług uwzględniających uwarunkowania kulturowe.

Główne osiągnięcia

Wiele państw członkowskich[51] wdrożyło środki mające na celu poprawę zdrowia Romów oraz ich dostępu do opieki zdrowotnej i usług społecznych. Kilka państw członkowskich[52] w większym stopniu włączyło mediatorów międzykulturowych w struktury instytucjonalne, tworząc sieci, które pomagają Romom poruszać się po systemie opieki zdrowotnej, ułatwiają komunikację ze świadczeniodawcami i pomagają w przestrzeganiu zaleceń terapeutycznych. Na przykład Rumunia dysponuje stałą siecią mediatorów zdrowotnych i pielęgniarek środowiskowych, a Portugalia prowadzi szkolenia dla pracowników ochrony zdrowia dotyczące nierówności strukturalnych i barier przyczyniających się do niższej oczekiwanej długości życia Romów.

Grecja i Bułgaria rozszerzyły dostęp nieubezpieczonych Romów do podstawowych usług opieki zdrowotnej, m.in. zapewniając badania przesiewowe noworodków niezależnie od posiadania ubezpieczenia. Inne państwa[53] zainwestowały w poszerzanie wiedzy o zdrowiu Romów, m.in. przez specjalne badania, ukierunkowane gromadzenie danych z zachowaniem odpowiednich zabezpieczeń oraz udoskonalenie narzędzi monitorowania. W Czechach przedłużono termin składania wniosków w ramach systemu odszkodowań dla romskich kobiet bezprawnie poddanych sterylizacji, aby umożliwić ubieganie się o odszkodowanie większej liczbie ofiar.

Ocena i pozostałe wyzwania

Skuteczny i sprawiedliwy dostęp do opieki zdrowotnej i usług społecznych pozostaje kluczowym wyzwaniem, w szczególności dla Romów mieszkających na obszarach zmarginalizowanych lub wiejskich lub w regionach oddalonych oraz Romów, którzy nie mają stabilnego statusu administracyjnego. Świadczenia zdrowotne są udzielane przede wszystkim w ramach ogólnodostępnych systemów. Choć środki takie jak zaangażowanie mediatorów ułatwiły dotarcie do grup docelowych, ich oddziaływanie ma często zasięg lokalny i zależy od krótkoterminowego finansowania. Nieubezpieczeni Romowie – w tym niektórzy obywatele UE korzystający ze swobody przemieszczania się oraz obywatele państw trzecich nieposiadający dokumentów – nadal są zagrożeni wykluczeniem w kilku państwach członkowskich.

Dyskryminacja i antycyganizm w placówkach opieki zdrowotnej nadal podważają zaufanie i utrudniają korzystanie z opieki zdrowotnej w odpowiednim czasie, a ograniczone monitorowanie efektów zdrowotnych Romów utrudnia kształtowanie polityki opartej na

[51] BE, BG, CZ, FI, FR, DE, EL, HU, IT, NL, RO, SK, ES.
[52] BE, BG, ES, LV, LT, PL, RO, SK.
[53] SK, SI, FR, ES, IE.

dowodach. Bez zintegrowanych działań ukierunkowanych na szersze społeczne uwarunkowania zdrowia oraz koordynacji między różnymi obszarami polityki sama poprawa dostępu do opieki zdrowotnej prawdopodobnie nie wystarczy, by znacząco ograniczyć nierówności. Powinno to obejmować lepsze wsparcie w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcie emocjonalne, aby łagodzić skutki długotrwałego stresu i traumy spowodowanych utrzymującą się dyskryminacją i wykluczeniem społecznym.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień
Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, aby:

- **zapewnić równy i skuteczny dostęp do wysokiej jakości opieki zdrowotnej** przez ograniczanie barier administracyjnych i finansowych oraz innych barier napotykanych przez społeczności romskie, w tym związanych z objęciem ubezpieczeniem, dokumentami, ubóstwem lub statusem pobytowym, a zarazem rozwijać profilaktykę zdrowotną, opiekę zdrowotną w zakresie zdrowia matek, zdrowia reprodukcyjnego i psychicznego;
- **zapewnić trwałe umocowanie instytucjonalne i finansowanie romskim mediatorom ds. zdrowia oraz usługom służącym realizacji działań informacyjnych skierowanych do społeczności**, zwłaszcza na obszarach zmarginalizowanych i w regionach oddalonych, a zarazem upowszechniać opiekę zdrowotną uwzględniającą uwarunkowania kulturowe, rozwijać kompetencje zdrowotne i wspierać współpracę między sektorem ochrony zdrowia, służbami społecznymi i społecznościami romskimi;
- **uwzględniać społeczne uwarunkowania zdrowia** w zintegrowanych działaniach w zakresie polityki łączących opiekę zdrowotną z mieszkalnictwem, warunkami sanitarnymi, edukacją, zatrudnieniem i ograniczaniem ubóstwa, wspieranych skuteczniejszym monitorowaniem, udziałem Romów i trwałym finansowaniem, zwłaszcza w państwach członkowskich zamieszkałych przez liczną społeczność romską.

II.VII Zwiększenie skutecznego i równego dostępu do odpowiedniego, wolnego od segregacji zakwaterowania i podstawowych usług

Główne cele unijnych ram strategicznych dotyczących Romów na 2030 r.:
- zmniejszenie o co najmniej jedną trzecią luki w deprywacji mieszkaniowej
- zapewnienie, aby co najmniej 95 % Romów miało dostęp do wody wodociągowej
- zmniejszenie o co najmniej połowę luki w przeludnieniu

Odpowiednie, wolne od segregacji zakwaterowanie ma zasadnicze znaczenie dla godności, zdrowia oraz dostępu do podstawowych usług i praw. Ma ono bezpośredni wpływ na wyniki edukacyjne, stan zdrowia i dobrostan, a także sprzyja opiece w środowisku rodzinnym i zapobiega niepotrzebnemu rozdzielaniu rodzin. Wiele romskich gospodarstw domowych w całej UE nadal boryka się jednak ze złymi warunkami mieszkaniowymi i segregacją mieszkaniową.

Z badania dotyczącego Romów z 2024 r. wynika, że 47 % Romów mieszka w zawilgoconych lub ciemnych lokalach lub w lokalach pozbawionych odpowiednich warunków sanitarnych (tj. doświadcza deprywacji mieszkaniowej). Chociaż oznacza to poprawę w porównaniu z 2016 r. (61 %), odsetek ten nadal znacznie przekracza średnią UE (18 %[54]). Utrzymuje się również przeludnienie – 83 % Romów żyje w gospodarstwach domowych bez wystarczającej przestrzeni życiowej. Podczas konsultacji zainteresowane strony zauważyły, że polityka mieszkaniowa nadal koncentruje się głównie na poprawie warunków życia w środowiskach, w których występuje segregacja, i podkreśliły potrzebę uzupełnienia ogólnych strategii mieszkaniowych o ukierunkowane środki na rzecz zmarginalizowanych społeczności romskich oraz skuteczniejsze monitorowanie efektów desegregacji.

Główne osiągnięcia

Około połowa państw członkowskich poinformowała o środkach służących poprawie dostępu Romów do odpowiedniego, wolnego od segregacji zakwaterowania i podstawowych usług, obejmujących zarówno ukierunkowane interwencje[55], jak i rozwiązania w ramach ogólnych systemów, w których przewidziano zabezpieczenia dla Romów[56]. Widoczne są postępy w przechodzeniu do odpowiednich form zakwaterowania. We Włoszech liczba osób mieszkających na wydzielonych osiedlach znacznie spadła, natomiast Francja wykorzystuje platformę cyfrową Resorption-Bidonvilles do przenoszenia rodzin z tymczasowych slumsów do stałych miejsc zamieszkania. W Słowenii władze lokalne włączają wydzielone osiedla do gminnych planów urbanistycznych, natomiast Rumunia wykorzystała Instrument Wsparcia Technicznego do budowania zdolności władz krajowych i lokalnych do prowadzenia zintegrowanych interwencji na nieformalnych osiedlach.

Działania te dodatkowo umocowano w prawie, m.in. przez przyjęcie ustawy o przystępnych cenowo mieszkaniach w Luksemburgu i ustawy o wsparciu mieszkaniowym w Czechach. Czeski model łączy lokalne wsparcie mieszkaniowe, środki antydyskryminacyjne i programy „Najpierw mieszkanie", aby pomagać rodzinom romskim w przeprowadzce do stałych, zintegrowanych mieszkań, a jednocześnie zakazuje inwestycji w mieszkalnictwo socjalne na obszarach dotkniętych segregacją. Jednocześnie niektóre państwa skupiły się na poprawie infrastruktury na istniejących osiedlach. Grecja i Chorwacja zainwestowały w media komunalne, takie jak woda, energia elektryczna i ścieki, natomiast w Polsce projekty renowacji budynków mieszkalnych i zakup nieruchomości na rynku wtórnym pomogły rodzinom romskim poprawić ich sytuację mieszkaniową[57].

Ocena i pozostałe wyzwania

Segregacja mieszkaniowa pozostaje kluczowym wyzwaniem strukturalnym w kilku państwach członkowskich, ograniczając dostęp rodzin romskich do odpowiednich mieszkań i pogłębiając ich wykluczenie w edukacji, zatrudnieniu i opiece zdrowotnej. Przymusowe eksmisje pozostają poważnym problemem, zwłaszcza gdy są przeprowadzane bez wystarczających zabezpieczeń lub bez dostępu do odpowiedniego zakwaterowania.

Presja na rynkach mieszkaniowych nadal hamuje postępy i wskazuje na potrzebę bardziej zdecydowanych środków służących zwiększeniu dostępu do przystępnych cenowo mieszkań

[54] Dostępne pod adresem: Eurostat 2023, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi291/default/table?lang=pl.
[55] BE, BG, CZ, ES, IT, LT, RO, SK.
[56] DE, FI, FR, IE, SI.
[57] Dostępne pod adresem: https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/programy-integracji-spolecznosci-romskiej.

wolnych od segregacji. Rosnące koszty mieszkaniowe, zwłaszcza na obszarach miejskich, ograniczona podaż mieszkań socjalnych i restrykcyjne wymogi administracyjne, a także brak dokumentów tożsamości lub przeszkody biurokratyczne utrudniające zarejestrowanie adresu ograniczają dostęp do stabilnych rozwiązań mieszkaniowych dla wielu romskich gospodarstw domowych. Dyskryminacja w dostępie do mieszkań, w tym na prywatnym rynku wynajmu, dodatkowo utrudnia rodzinom znalezienie odpowiednich mieszkań wolnych od segregacji.

Chociaż kilka państw członkowskich poinformowało o środkach służących poprawie infrastruktury na osiedlach, zwiększeniu dostępu do mieszkań socjalnych oraz wspieraniu przeprowadzek do ogólnodostępnych zasobów mieszkaniowych, efekty tych działań są zróżnicowane. Wiele inicjatyw ma nadal ograniczoną skalę lub jest realizowanych w ramach projektów, a monitorowanie wyników desegregacji nadal jest niewystarczające. W szczególności stały nacisk na poprawę warunków panujących na wydzielonych osiedlach niekoniecznie prowadzi do trwałej desegregacji.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień

Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, aby:

- zgodnie z konkluzjami Rady w sprawie środków służących zapewnieniu równego dostępu Romów do odpowiednich, wolnych od segregacji mieszkań oraz zajęciu się problemem wydzielonych osiedli zająć się problemem segregacji terytorialnej i mieszkaniowej **przez wspieranie zintegrowanych, długoterminowych i trwałych rozwiązań umożliwiających przenoszenie się z wydzielonych osiedli do odpowiednich mieszkań na obszarach zintegrowanych, zapewnienie dostępu do podstawowych usług i infrastruktury oraz systematyczne monitorowanie wyników desegregacji, zwłaszcza w państwach członkowskich zamieszkałych przez liczną społeczność romską;**
- zgodnie z konkluzjami Rady w sprawie dostępu do usług dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym Romów, **zwiększyć dostęp do przystępnych cenowo, odpowiednich i wolnych od segregacji mieszkań przez zwiększenie dostępności mieszkań socjalnych**, ukierunkowane wsparcie dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, uproszczenie wymogów administracyjnych i bardziej zdecydowane działania przeciwko dyskryminacji na prywatnym rynku wynajmu;
- korzystać z opublikowanego przez Komisję zestawu narzędzi operacyjnych służących wykorzystaniu funduszy UE na inwestycje w mieszkalnictwo socjalne i powiązane usługi w celu promowania dzielnic wolnych od segregacji i sprzyjających włączeniu społecznemu, z uwzględnieniem potrzeb społeczności marginalizowanych;
- **zapobiegać przymusowym eksmisjom i brakowi bezpieczeństwa mieszkaniowego** przez zapewnienie bezpieczeństwa tytułu prawnego do lokalu, mechanizmów wczesnego ostrzegania i ochrony, dostępu do odpowiedniego zakwaterowania zastępczego oraz ciągłości dostępu do edukacji, zatrudnienia i opieki zdrowotnej.

III. ROMOWIE W REGIONIE OBJĘTYM PROCESEM ROZSZERZENIA[58]

Sytuacja Romów w krajach partnerskich objętych procesem rozszerzenia[59] została oceniona w ramach specjalnych badań dotyczących Romów przeprowadzonych przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju i Bank Światowy oraz finansowanych przez Komisję. Badanie dotyczące krajów sąsiedztwa wschodniego (Ukraina, Mołdawia i Gruzja) zakończono wiosną 2026 r., a nowe badanie dotyczące Bałkanów Zachodnich jest w toku.

W większości krajów kandydujących i potencjalnych krajów kandydujących Romowie pozostają grupą znajdującą się w najbardziej niekorzystnej sytuacji ze względu na stereotypy, uprzedzenia, dyskryminację i antycyganizm, co prowadzi do wykluczenia społecznego. Dyskryminacja w zakresie zatrudnienia jest nadal powszechna, a bezrobocie – wysokie. Kobiety romskie spotykają się również z wieloma formami dyskryminacji i są bardziej narażone na przemoc ze względu na płeć i przemoc domową, a dzieci romskie mogą być narażone na wyzysk pracowników lub wczesne i przymusowe małżeństwa. Chociaż rośnie udział w kształceniu obowiązkowym, uczestnictwo we wczesnej edukacji i opiece nad dzieckiem pozostaje poniżej średnich krajowych, odsetek osób wcześnie kończących naukę jest nadal wysoki, a udział w kształceniu średnim II stopnia i szkolnictwie wyższym pozostaje ograniczony. Dostęp do opieki zdrowotnej pozostaje ograniczony, zwłaszcza w przypadku dzieci poza systemem kształcenia formalnego i osób starszych. Ponadto warunki mieszkaniowe na wielu osiedlach są nadal nieodpowiednie. W sąsiedztwie wschodnim sytuację Romów dodatkowo pogarszają przemieszczenia ludności spowodowane rosyjską agresją na Ukrainę.

Wszyscy partnerzy z Bałkanów Zachodnich, a także Ukraina, Mołdawia i Turcja przyjęli zaktualizowane strategie dotyczące Romów lub kończą prace nad ich aktualizacją, zgodnie z unijnymi ramami strategicznymi dotyczącymi Romów i zobowiązaniami poznańskimi[60] dla Bałkanów Zachodnich. Okres obowiązywania kilku krajowych planów działania służących wdrażaniu tych strategii zakończył się jednak w 2025 r., a niektórzy partnerzy nadal opracowują nowe plany na kolejne 3–5 lat.

Chociaż istnieje wyraźne dążenie do wzmocnienia istniejących mechanizmów monitorowania lub ustanowienia nowych, postępy nadal trudno mierzyć, gdy cele są zbyt ogólne. Krajowe punkty kontaktowe ds. integracji Romów uznaje się za kluczowe podmioty działające na rzecz włączenia społecznego Romów, ale ich pozycja administracyjna, zdolności instytucjonalne i zasoby finansowe wymagają większej uwagi. Rada Europy nadal wspiera rozwój zdolności administracyjnych krajowych punktów kontaktowych ds. integracji Romów w ramach projektu współfinansowanego przez UE.

Antycyganizm jest uwzględniony w krajowych ramach dotyczących Romów, ale środki mające na celu zwalczanie tego zjawiska pozostają ograniczone. Chociaż większość organów ds. równości zajmuje się przypadkami dyskryminacji Romów na Bałkanach Zachodnich,

---

[58] „Region objęty procesem rozszerzenia” oznacza kraje kandydujące i potencjalne kraje kandydujące, które uczestniczą obecnie w procesie przystąpienia do UE. Pełny wykaz krajów jest dostępny pod adresem: https://enlargement.ec.europa.eu/countries_pl.

[59] Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosowo* (*użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie deklaracji niepodległości Kosowa*), Mołdawia, Czarnogóra, Macedonia Północna, Serbia, Turcja, Ukraina.

[60] Deklaracja partnerów z Bałkanów Zachodnich w sprawie integracji Romów w ramach procesu rozszerzenia UE, 5 lipca 2019 r.

w Ukrainie i Mołdawii, antycyganizm nadal nie jest uwzględniany jako odrębna kategoria w sprawozdaniach i badaniach dotyczących przeciwdziałania dyskryminacji.

W strategiach krajowych próbuje się rozwiązać problem segregacji w edukacji i mieszkalnictwie, ale środki dotyczące desegregacji są nadal niewystarczające, a finansowanie przeznaczone na ten cel jest ograniczone lub nie jest w ogóle dostępne. Współfinansowany przez UE projekt „Działania Romów na rzecz integracji Romów" realizowany przez Romski Fundusz Edukacyjny wspiera dostęp dzieci i młodzieży romskiej do edukacji, ale konieczne są dalsze działania krajowe w celu poprawy wyników kształcenia i zapewnienia równego dostępu do wysokiej jakości powszechnej edukacji na wszystkich poziomach. Należy się spodziewać, że reformy dotyczące rynku pracy, umiejętności i edukacji w ramach planu wzrostu gospodarczego dla Bałkanów Zachodnich przyniosą korzyści Romom po ich wdrożeniu. Trwające badanie dotyczące Romów z Bałkanów Zachodnich pomoże również w dalszej identyfikacji luk, którymi należy zająć się podczas negocjacji w sprawie rozszerzenia oraz na corocznych posiedzeniach ministerialnych poświęconych równouprawnieniu i włączeniu społecznemu Romów.

Wytyczne dotyczące dalszych usprawnień
Aby przyspieszyć postępy w zakresie równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów, Komisja wzywa rządy w regionie objętym procesem rozszerzenia, aby:

- **przyjmowały** – w przypadku braku lub wygaśnięcia – **krajowe strategie na rzecz Romów i krajowe plany działania na okres po 2025 r.**, dostosowując je do unijnych ram strategicznych, oraz aby **przydzielały środki finansowe** na zrównoważone wdrażanie tych strategii i planów, a także **wzmacniały mandat instytucjonalny, zasoby kadrowe i finansowe krajowych punktów kontaktowych ds. integracji Romów** i zapewniały ich zaangażowanie w programowanie, wdrażanie i monitorowanie programów krajowych i finansowanych przez UE;
- **zintensyfikowały działania mające na celu zwiększenie uczestnictwa Romów w rynku pracy**, w tym w zatrudnieniu w sektorze publicznym; **skutecznie zwalczały antycyganizm i dyskryminację**, m.in. przez egzekwowanie przepisów antydyskryminacyjnych, zapewnienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz zwalczanie nawoływania do nienawiści i przestępstw z nienawiści;
- **wdrożyły zalecenia** zawarte w badaniach dotyczących Romów z Ukrainy i Mołdawii oraz w trwającym badaniu dotyczącym Romów z Bałkanów Zachodnich.

IV. DZIAŁANIA UE

Państwa członkowskie ponoszą główną odpowiedzialność za wdrożenie unijnych ram strategicznych dotyczących Romów oraz zalecenia Rady z 2021 r. Rolą Komisji jest jednak wspieranie tych działań przez egzekwowanie przepisów prawa, koordynację strategii politycznych, uruchamianie instrumentów finansowania i ułatwianie zaangażowania zainteresowanych stron.

Egzekwowanie przepisów UE

Komisja w dalszym ciągu monitorowała egzekwowanie i stosowanie: (i) dyrektywy w sprawie równości rasowej[61]; (ii) zmienionej dyrektywy o prawach ofiar; oraz (iii) decyzji ramowej

[61] Zob. również sprawozdanie Komisji z 2026 r. na temat stosowania dyrektywy w sprawie równości rasowej oraz dyrektywy w sprawie równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, dostępne pod adresem: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52026DC0364.

Rady w sprawie zwalczania rasizmu i ksenofobii. Przeciwko Czechom, Słowacji i Węgrom toczą się trzy postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego w związku z segregacją Romów w edukacji. W październiku 2024 r. do Czech wysłano dodatkowe wezwanie do usunięcia uchybienia. Sprawa przeciwko Słowacji została skierowana do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej[62].

Ponadto przyjęcie dyrektyw (UE) 2024/1499 i 2024/1500 podnosi minimalne wymogi dotyczące funkcjonowania organów ds. równości we wszystkich państwach członkowskich, tak aby mogły one skutecznie zwalczać dyskryminację i pomagać ofiarom w dostępie do wymiaru sprawiedliwości. Komisja będzie nadal wspierać państwa członkowskie w ramach specjalnych posiedzeń grup ekspertów. Komisja będzie monitorować terminową i prawidłową transpozycję[63] wspomnianych dyrektyw do prawa krajowego, wykorzystując wszystkie dostępne jej narzędzia, w tym nieformalne dialogi i formalne postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego.

Uwzględnianie kwestii równouprawnienia Romów w inicjatywach politycznych UE

W unijnej strategii przeciwdziałania rasizmowi wyraźnie uznano antycyganizm za szczególną, odrębną i głęboko zakorzenioną formę rasizmu. Zgodnie z tą strategią Komisja kontynuuje także promowanie większej różnorodności personelu i dostępu do możliwości kariery zawodowej dla grup niedostatecznie reprezentowanych, w tym Romów, przez ukierunkowane działania informacyjne w zakresie rekrutacji i staży, szkolenia dotyczące przeciwdziałania uprzedzeniom dla specjalistów ds. zasobów ludzkich oraz gromadzenie danych dotyczących równouprawnienia. Jednocześnie w strategii na rzecz równouprawnienia płci na lata 2026–2030 oraz strategii na rzecz równości osób LGBTIQ+ na lata 2026–2030 podkreślono złożone i intersekcjonalne niekorzystne warunki, z którymi borykają się romskie kobiety i osoby LGBTIQ+. Komisja w dalszym ciągu promowała różnorodność i włączenie społeczne w miejscu pracy, w tym równouprawnienie i włączenie społeczne Romów, za pośrednictwem unijnej platformy Kart różnorodności. Platforma ta ułatwia dialog i zapewnia wskazówki dotyczące na przykład praktyk rekrutacyjnych sprzyjających włączeniu społecznemu.

W okresie sprawozdawczym Komisja nadal starała się o uwzględnianie równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów w odpowiednich politykach, przepisach i programach finansowania UE, m.in. za pośrednictwem swojej wewnętrznej grupy zadaniowej ds. równości.

W obszarach mieszkalnictwa i ubóstwa trzy inicjatywy uzupełniające przyjęte w latach 2025 i 2026 zintensyfikowały działania UE na rzecz włączenia społecznego Romów. Europejski plan na rzecz przystępnych cenowo mieszkań obejmuje działania mające na celu wspieranie osób znajdujących się w trudnej sytuacji, w tym Romów, i poprawi dostęp do godnych warunków mieszkaniowych dzięki inwestycjom i środkom w zakresie mieszkalnictwa socjalnego. Uzupełnieniem powyższego jest zalecenie Rady w sprawie zwalczania wykluczenia mieszkaniowego, w tym bezdomności, w którym to zaleceniu promuje się zintegrowane, zindywidualizowane podejścia oparte na zapewnieniu dostępu do mieszkania, łączące mieszkalnictwo, usługi społeczne i działania zapobiegawcze w celu przeciwdziałania bezdomności i wykluczeniu. W zaleceniu tym uznano, że wykluczenie mieszkaniowe i bezdomność mogą w nieproporcjonalnie dużym stopniu dotykać niektórych grup, w tym Romów, i przewidziano środki służące przeciwdziałaniu dyskryminacji, takie jak działania informacyjne, przejrzyste kryteria dotyczące mieszkalnictwa socjalnego, szkolenia na temat

[62] Dostępne pod adresem: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62023CC0799.
[63] Dostępne pod adresem: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/inf_26_1380.

przeciwdziałania uprzedzeniom oraz wsparcie dla najemców borykających się z dyskryminacją.

W strategii UE na rzecz walki z ubóstwem podkreślono, że uprzedzenia i stygmatyzacja mogą zwiększyć ryzyko ubóstwa wśród określonych grup, w tym Romów, i przypomniano o celu unijnych ram strategicznych dotyczących Romów, jakim jest zniwelowanie o połowę różnicy w poziomie ubóstwa do 2030 r. Podkreślono w niej również zobowiązanie Komisji do dalszej współpracy z państwami członkowskimi i zainteresowanymi stronami w zakresie ukierunkowanych środków zwalczania ubóstwa. Towarzyszą jej zasady skutecznej polityki zwalczania ubóstwa[64]. W nawiązaniu do zalecenia Rady z 2021 r., w którym dzieci romskie uznano za grupę priorytetową, w komunikacie mającym na celu wzmocnienie europejskiej gwarancji dla dzieci zapowiedziano opracowanie wytycznych dotyczących szczególnych wyzwań, z jakimi mierzą się dzieci romskie w zakresie dostępu do usług. Zaradzeniu tym wyzwaniom służyć będą zintegrowane środki obejmujące działania informacyjne mediację, edukację włączającą, wsparcie rodzin i interwencje środowiskowe. Jest to strategiczna szansa na rozwijanie bardziej ukierunkowanej i skuteczniejszej polityki na rzecz dzieci romskich – które nadal nieproporcjonalnie często doświadczają ubóstwa i dyskryminacji – oraz na przerwanie międzypokoleniowego cyklu wykluczenia. W ramach tej gwarancji ogłoszono również zaproszenie do składania wniosków w ramach EFS+ o budżecie 5 mln EUR na wsparcie projektów transnarodowych służących poprawie dostępu do zatrudnienia młodzieży romskiej niekształcącej się, niepracującej ani nieszkolącej się (młodzież NEET[65]).

Zalecenie Rady w sprawie poprawy zapewniania umiejętności i kompetencji cyfrowych w ramach kształcenia i szkolenia ma również znaczenie dla włączenia społecznego Romów, ponieważ promuje równy dostęp grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji i grup zmarginalizowanych, w tym Romów, oraz wzywa państwa członkowskie do zajęcia się problemami z dostępnością oraz różnicami terytorialnymi i społeczno-ekonomicznymi przyczyniającymi się do wykluczenia cyfrowego. W zaleceniu Rady w sprawie kapitału ludzkiego w Unii Europejskiej wyraźnie uznano Romów za jedną z grup napotykających bariery w dostępie do wysokiej jakości kształcenia i szkolenia oraz podkreślono potrzebę wprowadzenia ukierunkowanych działań w celu wyeliminowania niedoborów umiejętności i luk w zatrudnieniu. W planie działania przeciwko cyberszykanowaniu „Bezpieczniejsi w internecie, razem silniejsi” wyraźnie uznano, że Romowie oraz inne mniejszości rasowe i etniczne są szczególnie narażeni na nękanie w internecie i nielegalne nawoływanie do nienawiści związane z wykluczeniem systemowym.

Najlepsze możliwe wykorzystanie funduszy UE

W obecnym okresie programowania (2021–2027) EFS+ zapewnia około 1,8 mld EUR w 15 państwach członkowskich na finansowanie ukierunkowanych interwencji na rzecz Romów w dziedzinie edukacji, zatrudnienia i włączenia społecznego. EFRR uzupełnia te działania przez inwestycje ukierunkowane i inwestycje ogólne w mieszkalnictwo, infrastrukturę społeczną, edukację i opiekę zdrowotną, które przynoszą bezpośrednie lub pośrednie korzyści Romom. Specjalny tematyczny warunek podstawowy dotyczący włączenia społecznego Romów łączy finansowanie ze strategiami politycznymi. Plany odbudowy i zwiększania odporności obejmują działania w kilku obszarach polityki społecznej. Łączą one inwestycje i reformy, uwzględniając potrzeby grup w niekorzystnej sytuacji, w tym Romów, przez wspieranie rozwoju umiejętności cyfrowych i finansowych lub desegregacji szkolnej.

[64] Zasady te zostały częściowo przedstawione w sekcji II.II niniejszego sprawozdania.
[65] Dostępne pod adresem: https://www.socialinnovationplus.eu/call/strengthening-the-european-child-guarantee-national-governance-systems-and-supporting-access-to-the-labour-market-for-roma-neets-2/.

Instrument Wsparcia Technicznego również pomaga państwom członkowskim w opracowywaniu strategii i polityk, które lepiej odpowiadają na wyzwania stojące przed marginalizowanymi społecznościami romskimi. Instrument ten wspiera na przykład edukację włączającą, w tym działania na rzecz desegregacji szkół.

W ramach programu Erasmus+ objęto wsparciem ponad 480 projektów sprzyjających włączeniu społecznemu społeczności romskich; opiewały one na kwotę blisko 29 mln EUR i obejmowały około 1500 organizacji w całej UE. Projekty te koncentrowały się głównie na edukacji młodzieży, edukacji szkolnej i edukacji dorosłych oraz dotyczyły mediatorów romskich, poprawy dostępu romskich organizacji oddolnych do programu Erasmus+, szerzenia wiedzy na temat Holokaustu Romów i zachowania języka romskiego. W ramach Europejskiego Korpusu Solidarności objęto wsparciem ponad 100 projektów sprzyjających włączeniu społecznemu Romów, z udziałem 104 organizacji i budżetem przekraczającym 1,4 mln EUR, realizowanych głównie w dziedzinach edukacji, kultury, sportu, zdrowia, działań na rzecz środowiska, zaangażowania społeczności i wolontariatu młodzieży. W ramach Programu UE dla zdrowia (2021–2027) realizowanych jest szereg inicjatyw, które dotyczą nierówności w zakresie zdrowia dotykających społeczności romskie, ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki i dostępu do opieki zdrowotnej. Na przykład projekt ShowUp4Health dotyczy przeciwdziałania chorobom niezakaźnym przez działania ukierunkowane na społeczne i środowiskowe uwarunkowania zdrowia oraz zwiększanie kompetencji zdrowotnych wśród Romów. Europejskie inicjatywy takie jak SASTIPE, MENTBOX i JA MENTOR ułatwiają Romom dostęp do wysokiej jakości usług w zakresie zdrowia psychicznego. Ponadto w ramach projektu SOLACE przeprowadzono pilotażowe badania przesiewowe w kierunku raka płuc z udziałem społeczności romskich w Chorwacji, Grecji i na Węgrzech, we współpracy z mediatorami społecznymi. Interreg oferuje możliwości współpracy, czego przykładem jest projekt CHESS START, w którym uczestniczyło ponad 100 dzieci romskich z Rumunii i Węgier.

Za pośrednictwem programu „Obywatele, równość, prawa i wartości” (CERV) Komisja nadal wspierała krajowe punkty kontaktowe ds. integracji Romów w tworzeniu lub wzmacnianiu krajowych platform na rzecz integracji Romów, które zapewniają udział Romów w procesach decyzyjnych. Komisja finansuje również projekt transnarodowy ROVA, który służy budowaniu zdolności romskich organizacji pozarządowych. Zaproszenia do składania wniosków EQUAL i REM w ramach programu CERV wspierają działania na rzecz zwalczania rasizmu i dyskryminacji, w tym antycyganizmu, a także działania upamiętniające i edukacyjne dotyczące Holokaustu Romów i niewolnictwa Romów. Ponadto w ramach tego programu trzy działające na szczeblu UE organizacje kierowane przez Romów, zajmujące się budowaniem zdolności, kulturą, rzecznictwem i prawami Romów, pełnią rolę partnerów instytucjonalnych Komisji i otrzymują dotacje na działalność.

Wytyczne dotyczące skutecznego wykorzystania funduszy UE na rzecz równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów

Aby przyspieszyć postępy w osiąganiu celów na szczeblu UE, zgodnie ze „wspólnym, ale zróżnicowanym podejściem", Komisja wzywa państwa członkowskie, w szczególności te zamieszkałe przez liczną społeczność romską, aby:

- **ściślej powiązały struktury zarządzania z funduszami UE**, zapewniając, aby priorytety w zakresie równouprawnienia i włączenia społecznego Romów były uwzględniane na wszystkich etapach opracowywania, wdrażania i oceny programów, co będzie wspierać osiągnięcie celów unijnych ram strategicznych dotyczących Romów do 2030 r.;
- **łączyły ukierunkowane środki odpowiadające na szczególne potrzeby społeczności romskich z ogólnymi strategiami politycznymi i powszechnymi usługami sprzyjającymi włączeniu społecznemu**, ze zwróceniem szczególnej uwagi na obszary edukacji, zatrudnienia, zdrowia, mieszkalnictwa i włączenia społecznego, przy zapewnieniu skoordynowanych i zintegrowanych działań we wszystkich obszarach polityki oraz inwestycji długoterminowych w celu przeciwdziałania wielorakim i wzajemnie powiązanym wymiarom wykluczenia;
- **zapewniały, aby inwestycje w edukacji i mieszkalnictwie finansowane przez UE promowały zasady desegregacji i braku segregacji**, ze zwróceniem szczególnej uwagi na desegregację w celu wyeliminowania lub znacznego ograniczenia istniejącej segregacji poprzez integrację Romów w ramach ogólnodostępnych szkół i dzielnic, przy jednoczesnym zapewnieniu, aby w przypadku gdy natychmiastowa desegregacja nie jest możliwa, inwestycje nie tworzyły nowych segregowanych środowisk ani nie wzmacniały istniejących (brak segregacji), lecz aby torowały drogę do przyszłej desegregacji.

Usprawnienie zarządzania i koordynacji polityki

W ramach europejskiego semestru nadal monitorowano sytuację Romów i udzielano państwom członkowskim wskazówek dotyczących opracowywania i wdrażania reform i inwestycji służących sprostaniu utrzymującym się wyzwaniom. W kontekście cyklu europejskiego semestru 2026 w motywach zalecenia Rady wskazano na potrzebę sprostania wyzwaniom, przed którymi stoją społeczności romskie w Bułgarii, Czechach, Grecji, na Węgrzech, w Rumunii, na Słowacji i w Hiszpanii. W kolejnych wytycznych dotyczących polityk zatrudnienia przyjętych przez Radę konsekwentnie wymienia się marginalizowane społeczności romskie wśród grup wymagających ukierunkowanej aktywizacji na rynku pracy, tym samym uwzględniając równouprawnienie Romów w unijnych ramach koordynacji polityki zatrudnienia.

W dalszej perspektywie przyszłe plany partnerstwa krajowego i regionalnego[66] w ramach wieloletnich ram finansowych (WRF) na lata 2028–2034 będą stanowić ważną okazję dla państw członkowskich do sprostania tym wyzwaniom w sposób bardziej kompleksowy i ukierunkowany. Komisja uwzględniła kwestie równouprawnienia i włączenia społecznego Romów w kilku wnioskach regulacyjnych dotyczących WRF na lata 2028–2034 – w tym we

[66] Zgodnie z wnioskiem Komisji dotyczącym WRF na lata 2028–2034 plany partnerstwa krajowego i regionalnego łączyłyby kilka funduszy UE, w tym Europejski Fundusz Społeczny i Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

wnioskach dotyczących programów AgoraEU, „Sprawiedliwość” i Erasmus+ – ponieważ włączenie społeczne Romów pozostaje priorytetem politycznym i społecznym UE.

Propagowanie udziału Romów i zaangażowania zainteresowanych stron

Komisja w dalszym ciągu wspierała udział Romów w drodze zorganizowanego dialogu, budowania zdolności i współpracy instytucjonalnej. Co roku platforma europejska na rzecz integracji Romów skupia władze i społeczeństwo obywatelskie w celu określenia priorytetów i oceny postępów w osiąganiu celów na 2030 r. Współpraca z zainteresowanymi stronami obejmowała również regularne spotkania z krajowymi punktami kontaktowymi ds. integracji Romów i innymi właściwymi organami krajowymi, społeczeństwem obywatelskim i europejską siecią organów ds. równości (EQUINET)[67].

Współpraca Komisji z państwami członkowskimi sprawującymi rotacyjną prezydencję w Radzie UE oraz z Parlamentem Europejskim nadal dotyczyła ważnych punktów programu politycznego, tj. poprawy równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów. Komisja aktywnie wspierała również Tydzień Romów, uczciła Międzynarodowy Dzień Romów i Europejski Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu Romów, wydając specjalne oświadczenia, oraz wzięła udział w uroczystości upamiętniającej w Auschwitz 2 sierpnia.

Propagowanie równouprawnienia i zwalczanie antycyganizmu

Zwalczanie antycyganizmu wymaga trwałych działań we wszystkich obszarach polityki. Komisja stosuje podejście dwutorowe: zajmuje się tą kwestią bezpośrednio przez ukierunkowane działania i komunikację publiczną, a jednocześnie uwzględnia kwestię zwalczania antycyganizmu we wszystkich obszarach polityki sektorowej.

Na przestrzeni lat Komisja kontynuowała ustrukturyzowaną współpracę z Radą Europy w ramach szeregu wspólnych programów, takich jak: (i) program „Pamięć o Romach” zainaugurowany w czerwcu 2024 r., który upowszechniał wiedzę o Holokauście Romów i pielęgnował pamięć o nim; (ii) ROMACT, który zwiększył zdolności władz lokalnych i regionalnych do prowadzenia działań na rzecz włączenia społecznego Romów; oraz (iii) EQUIROM, który skupiał się na zwalczaniu antycyganizmu za pomocą pozytywnych narracji na temat Romów w mediach. Ponadto prowadzona w mediach społecznościowych kampania Roma on Par, rozpoczęta w Międzynarodowym Dniu Romów, ma na celu zwalczanie antycyganizmu i przełamywanie negatywnych stereotypów dotyczących Romów.

Komisja wspiera również działania UNESCO w zakresie edukacji antyrasistowskiej w UE, zgodnie z tym, co zapowiedziano w strategii przeciwdziałania rasizmowi. W marcu 2026 r. UNESCO uruchomiło dwuletni projekt finansowany przez Komisję, który jest ukierunkowany w szczególności na walkę z takimi formami rasizmu jak antycyganizm. Projekt ten ma na celu zapewnienie nauczycielom materiałów do prowadzenia zajęć na temat współczesnego rasizmu i jego dziedzictwa historycznego, a tym samym wspieranie bardziej włączających środowisk edukacyjnych dla uczniów romskich[68].

[67] Dostępne pod adresem: https://equineteurope.org/.
[68] Dostępne pod adresem: https://www.unesco.org/en/articles/unesco-launches-new-programme-address-racism-and-through-education-europe.

WNIOSKI

Od czasu przyjęcia unijnych ram strategicznych dotyczących Romów państwa członkowskie wzmocniły instytucjonalne podstawy wdrażania swoich krajowych strategii dotyczących Romów. W latach 2023–2025 kontynuowano rozwijanie kluczowych struktur zarządzania w państwach członkowskich. Krajowe punkty kontaktowe ds. integracji Romów wzmocniły swoją rolę koordynacyjną, dialog z romskim społeczeństwem obywatelskim i społeczeństwem obywatelskim działającym na rzecz Romów stał się bardziej zorganizowany, a w kilku krajach odnotowano również pewien wzrost reprezentacji Romów w administracji publicznej i na wybieralnych stanowiskach. Ponadto poczyniono widoczne postępy w kilku obszarach polityki: problem antycyganizmu jest w coraz większym stopniu uznawany na szczeblu politycznym, zwiększył się udział dzieci romskich we wczesnej edukacji, wzrosły wskaźniki zatrudnienia wśród Romów, a państwa członkowskie rozszerzyły zakres działań w dziedzinie mieszkalnictwa, opieki zdrowotnej i ochrony socjalnej. W całym tym okresie finansowanie unijne wspierało krajowe reformy i inicjatywy sprzyjające włączeniu społecznemu.

Badanie dotyczące Romów z 2024 r. wskazuje na poprawę w przypadku 10 z 16 wskaźników wykorzystywanych do monitorowania unijnych ram strategicznych dotyczących Romów. Na przykład większość celów dotyczących zatrudnienia określonych w unijnych ramach strategicznych dotyczących Romów wydaje się możliwa do osiągnięcia do 2030 r. Osiągnięcie wszystkich celów nadal wymaga jednak podjęcia znacznych działań, obejmujących m.in. spójniejsze wyznaczanie celów na szczeblu krajowym. Finansowanie krótkoterminowe, niejednolite ramy monitorowania i ograniczona koordynacja między szczeblami sprawowania rządów w dalszym ciągu osłabiają skuteczność i trwałość polityki równouprawnienia i włączenia społecznego Romów.

Najbliższe lata będą decydujące. Walka z antycyganizmem i dalsze postępy w zakresie równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów będą wymagały trwałego zaangażowania politycznego, skutecznych reform systemowych, zwiększenia zdolności instytucjonalnych, zintegrowanego, międzysektorowego podejścia do kształtowania polityki i przewidywalnych inwestycji długoterminowych. Zasadnicze znaczenie będzie miało również skuteczne egzekwowanie przepisów i zdecydowane przywództwo ze strony władz publicznych. Przyszłe WRF będą ważną okazją do dalszego zintensyfikowania tych działań.

Równouprawnienie, włączenie społeczne i udział Romów nie tylko są zakorzenione w prawach podstawowych, ale również stanowią strategiczne priorytety dla Europy. W kontekście spadku demograficznego, niedoboru siły roboczej i rosnącej globalnej konkurencji włączenie Romów – jednej z najmłodszych grup społecznych w Europie – może przyczynić się do odporności gospodarczej. W miarę zbliżania się do 2030 r. unijne ramy strategiczne dotyczące Romów muszą nadal sprzyjać realizacji tych celów, a także wnosić wkład w długoterminową spójność i konkurencyjność Europy, odzwierciedlając zobowiązanie UE do niepozostawiania nikogo w tyle.